

ŠIAULIŲ UNIVERSITETAS
HUMANITARINIS FAKULTETAS
LIETUVIŲ KALBOTYROS IR KOMUNIKACIJOS KATEDRA

DAIVA JUOZAITYTĖ

Studijų programos *Lietuvių filologija* (specializacija – *ryšiai su visuomene*)

IV kurso studentė

ANTANO VAIČIULAIČIO NOVELĖS „PRELATO VYNAS“ LOKACIJA

Baigiamasis bakalauro darbas

Darbo vadovė
doc. dr. Jolanta Vaskelienė

Šiauliai, 2013

ŠIAULIŲ UNIVERSITETAS
HUMANITARINIS FAKULTETAS
LIETUVIŲ KALBOTYROS IR KOMUNIKACIJOS KATEDRA

TVIRTINU

Katedros vedėja
lekt. dr. Ona Laima Gudzinevičiūtė

.....

2013-.....-.....

(Parašas)

(data)

ANTANO VAIČIULAIČIO NOVELĖS „PRELATO VYNAS“ LOKACIJA

Baigiamasis bakalauro darbas

Darbo autorius
Daiva Juozaitytė

.....

Vardas ir pavardė

Patvirtinu, kad šis darbas yra savarankiškas

2013-05-27

.....

.....

(Parašas)

(data)

Katedros administratorė
Irma Jurgaitytė

.....

.....

(Parašas)

(data)

Šiauliai, 2013

TURINYS

ĮVADAS	4
1. TEKSTO TIPAI.....	6
1.1. Pasakojimas	7
1.2. Aprašymas	7
1.3. Samprotavimas.....	10
2. LOKACIJOS SAMPRATA.....	13
2.1. Kūrinių veikėjai	13
2.2. Kūrinių erdvė ir laikas	14
3. A. VAIČIULAIČIO NOVELĖS „PRELATO VYNAS“ LOKACIJA.....	16
3.1. Novelės „Prelato vynas“ veikėjai	16
3.1.1. Vyrų įvardijimai novelėje „Prelato vynas“	16
3.1.2. Moterų įvardijimai novelėje „Prelato vynas“	23
3.1.3. Vyrų aprašymai novelėje „Prelato vynas“	25
3.2. Novelės „Prelato vynas“ erdvė	28
3.3. Novelės „Prelato vynas“ laikas	32
IŠVADOS.....	34
SANTRAUKA	38
SUMMARY	39
PRIEDAS	40

ĮVADAS

Valerijos Ramonaitės (2000, 4) teigimu, pagrindinis literatūros vaizdavimo objektas yra žmogaus gyvenimas, jo dvasios pasaulis. Pasaulio tikroviškumą lemia autoriaus gebėjimai vaizduoti žmones, poelgius, įvykius, aplinką, istoriją ir kt. Kazimieras Župerka (2012, 92) tvirtina, kad grožine kūryba reiškiamas visas žmogaus egzistencijos turinys. Kūrinyje įvairios kalbos priemonės atskleidžia mūsų gyvenimo tikrovę. Grožiniai kūriniai skaitytojui sukelia estetinius išgyvenimus, kurie leidžia pajusti grožį, suprasti ir apmąstyti tai, kas jau parašyta.

Antanas Vaičiulaitis – XX amžiaus prozininkas, poetas, kritikas, vertėjas. Autorius ištikimas realistiniam pasaulio vaizdavimui: dažniausiai istorija pasakoja visažinis naratorius (*Būties harmonijos ilgesys* 2006, 11, toliau – *BHI*). Jo kūrybai būdingas estetiškumas, stiliaus nepriekaištingumas. Antano Vaičiulaičio kūryba įkvepianti, iš jos sklinda įžvalgus protas ir šviesi dvasia.

Darbo objektas – Antano Vaičiulaičio novelė „Prelato vynas“ (*Pasakojimai. Rinktinės novelės*, Venta, 1955, 70–87). Analizei išrinkti 150 teksto fragmentų, kurie apibūdina kūrinio lokaciją – veikėjus, erdvę ir laiką.

Darbo aktualumas. Antano Vaičiulaičio kūryba analizuota įvairiais aspektais. Gabija Bankauskaitė-Sereikienė (2011) aptarė rašytojo novelistikos medžio simboliką, Neringa Klišienė (2006) nagrinėjo žaidimo žaismės estetiką, Dalia Jakaitė (2012) ištyrė krikščioniškos mistinės tradicijos sklaidą prozoje, taip pat tyrinėta apie Antano Vaičiulaičio kūrinių psichologinius, meilės, teologinius aspektus ir kt. (žr. *BHI*). Pasirinkta darbo tema aktuali, nes nė vienas kritikas, tyrinėtojas nėra aptaręs Antano Vaičiulaičio novelės „Prelato vynas“ lokacijos aspektu: kokiomis kalbos priemonėmis kuriami veikėjų paveikslai, kaip vaizduojamas laikas ir erdvė. Tokiu aspektu yra aptarta Antano Vaičiulaičio novelė „Vidudienis kaimo smuklėje“ (žr. Vaskelienė 2012).

Darbo tikslas – išanalizuoti Antano Vaičiulaičio novelę „Prelato vynas“ lokacijos aspektu: aptarti, kokiomis kalbos priemonėmis kuriami veikėjų paveikslai, kaip vaizduojamas laikas ir erdvė.

Darbo uždaviniai:

1. Aptarti tekstų tipų klasifikacijas ir lokacijos aspektus.
2. Išrinkti visus tekstų fragmentus iš Antano Vaičiulaičio novelės „Prelato vynas“, kurie atskleidžia veikėjų paveikslus, vaizduoja erdvę ir laiką.
3. Suklasifikuoti ir išanalizuoti veikėjų įvardijimus, aprašymus.
4. Aptarti, kaip vaizduojama erdvė novelėje „Prelato vynas“.
5. Išanalizuoti, kaip vaizduojamas laikas novelėje „Prelato vynas“.

Darbo metodai: aprašomasis, skaičiavimo, interpretacijos, analizės.

Darbo struktūra. Darbą sudaro įvadas, trys skyriai, išvados, šaltinio ir literatūros sąrašas, santraukos lietuvių ir anglų kalba, priedas. Įvade akcentuojamas darbo objektas, tikslas, aptariami

uždaviniai, temos aktualumas, darbo metodai. Pirmame skyriuje apibūdinama teksto tipų klasifikacija. Antrame skyriuje aptariama lokacijos samprata. Trečiame skyriuje pateikta išanalizuota novelės „Prelato vynas“ lokacija (veikėjai, erdvė ir laikas). Pabaigoje pateikiamos išvados, apibendrinančios analizės rezultatus, literatūros sąrašas, santraukos lietuvių ir anglų kalba, priedas, kuriame pateikti 150 tekstų fragmentų, apibūdinančių novelės lokaciją ir novelės kopija, kad matytųsi kontekstas.

1. TEKSTO TIPAI

Teksto lingvistika – kalbotyros sritis, kuri tiria „didesnių už sakinį kalbos vienetų sandarą ir sakinių tarpusavio ryšius“ (*Lietuvių kalbos enciklopedija* – toliau *LKE* 2008, 551). Teksto lingvistikos objektas – tekstas. Lietuvių kalbotyros specialistai išvelgia tekstų įvairovę. Dėl šios priežasties iškyla tekstų klasifikavimo problemų, nėra vientisos sisteminės tekstų klasifikacijos. Užsienio kalbininkai R. Barthes (1977), J. Rozenbergas (2001) ir lietuvių kalbininkai V. Sirtautas (2001), Z. Alaunienė (2009) analizuoja sudėtingą tekstų tipų problemą. Lietuvių kalbotyroje paprastai kalbama apie tris teksto tipus: pasakojimą, aprašymą, samprotavimą (žr. Sirtautas 2001, 6–9, Labutis 2002, 10–13, Alaunienė 2009, 5–15). Lietuvių kalbininkai straipsniuose analizuoja įvairių veikėjų įvardijimus: G. Šukytė (2009, 44–52) straipsnyje „Kai kurie arklių įvardijimai lietuvių tautosakoje“ aptaria žodžius, kurie įvardija arklių, Loreta Jakonytė-Kvedarienė (2005, 93–102) „Žmonės po ledu: veikėjų branduolys Renatos Šerelytės prozoje“ tyrinėja Renatos Šerelytės kūrinio veikėjus.

V. Sirtautas (2001, 7) teigia, kad tekstų tipologija domėjosi antikos Aristotelis (jam rūpėjo medžiagos pateikimo būdas, išdėstymo maniera ir reprezentacijos objektas), R. Jakobsonas, T. van Deikas, K. Hausenblasas, Z. Turajeva, todėl skaitant mokslininkų darbus galima aptikti įvairių tekstų tipų klasifikacijos būdų. Galima pateikti kelis skirtingus tekstų tipų klasifikavimo būdus.

A. Greseris pateikia keturis tekstų tipų klasifikavimo perteikimo būdus:

1. aprašymas;
2. pasakojimas;
3. aiškinimas;
4. įtikinėjimas (žr. Sirtautas 2001).

V. Labutis (2001, 11) remiasi kitų mokslininkų (O. Nečajevos, Z. Alaunienės, J. Pikčilingio, V. Sirtauto) tradiciniu tekstų skirstymu pagal turinio pateikimo tipą ir nurodo *pasakojimą*, *aprašymą* ir *samprotavimą*. Dalis Lietuvos mokslininkų mano, kad teksto tipų klasifikavimą reikia tirti, tobulinti ir pildyti tradicinę tipologiją. V. Labutis (2001, 12) siūlo skirti *pokalbio tipą*, nes „tekstai pateikiami kelių kalbėtojų lūpomis su pasakotojo intarpais“. Z. Alaunienė (2001, 13) rekomenduoja skirti dar vieną teksto tipą – charakteristiką, kuri apibūdina vidines žmogaus (kartais gyvūno) savybes, jo būdus (šiuo metu charakteristika paprastai skiriama prie aprašymo).

Skaitant mokslininkų darbus galima aptikti du teksto pobūdžio įvardijimus – *tekstų tipai* (płg. Vaskelienė 2007, Sirtautas 2001) ir *teksto tipas* (płg. Nauckūnaitė 2002, Rozenbergas 2001, Alaunienė 2001). Tai du terminai, kurie skiriasi skaičiumi (vienaskaita ir daugiskaita).

Apibendrinant minėtus teksto klasifikavimo būdus reikia atkreipti dėmesį į tai, kad visi mokslininkai sutaria, kad skiriami trys teksto tipai: pasakojimas, aprašymas, samprotavimas. Mokslininkai suvokia teksto tipų įvairovę ir siekia papildyti tradicinę tipologiją. Šiame darbe remiamasi tradiciška lietuvių kalbotyros teksto tipų klasifikacija.

1.1. Pasakojimas

Pasakojimas – nuoseklus tikrų arba išgalvotų istorijų pateikimas, pagrindinis rašytojų, žurnalistų ir istorikų teksto tipas. Pasakoti – tai pasakyti, kas atsitiko, turint omenyje du dalykus: veiksmą (įvykių grandinę) ir veikėją, kuris tą veiksmą atlieka (Nauckūnaitė 2002, 82). Reginos Koženiausienės (2001, 122) teigimu, pasakojimo nereikėtų suprasti pažodžiui (lot. *narrare* – pasakoti, pranešti, sakyti, kalbėti), vien tik kaip tokio minčių perteikimo būdo. Pasakojimas gali būti pajvairintas ir kitais minčių reiškimo modeliais – reiškinių, asmenų, vietos, laiko, aplinkybių aprašymu bei paties oratoriaus samprotavimu (aiškinimu), kuriame jaučiamas logiškumas, teksto linijškumas, priežasties ir pasekmės pobūdis.

Z. Nauckūnaitė (žr. 2002), atsižvelgdama į laiko seką, skiria kelis pasakojimo modelius, pirmiausia kai pasakojimui yra būdinga laiko nuoseklumo tvarka ir dinamiškumas. Kitas pasakojimo modelis – pasakojimas pradedamas nuo paskutinio įvykio, po to grįžtama prie pirmojo ir viskas pasakojama iš eilės. Trečiasis pasakojimo modelis, kai pradedama kuriuo nors išskirtiniu viduriniu įvykiu, grįžtama prie pradžios ir nuosekliai viskas pasakojama. Paskutinis pasakojimo modelis, kai pasakojama kas nors iš veikėjų praeities ir vėl tęsiama dabarties linija. Pasakojime visados yra trys komponentai: pasakotojas, pasakojamasis pasaulis ir klausytojas (skaitytojas) (Zaborskaitė 1982, 157). *Lietuvių literatūros enciklopedijoje* (toliau – *LLEe*) pateikiami keli pasakojimo tipai: homeriškasis pasakojimo būdas (įvykiai aprašomi nuosekliai, nepraleidžiant ir mažiau svarbių detalių) ir Biblijinis pasakojimo būdas (ryškiau vaizduojami svarbiausi įvykiai) (daugiau žr. 2.2).

1.2. Aprašymas

Aprašymo tikslas – sukurti skaitytojui tikrovės vaizdą, įspūdį. Aprašymas padeda parodyti, kaip išreiškiamas individualus pasaulio matymas, pažinimas ir asmeninė patirtis. R. Koženiausienės (2001, 163) teigimu, aprašymas – teksto tipas, kai kalbant vaizdingai nutapomas dalykas – asmuo, reiškiny, vieta ar įvykis: nusakoma jų išvaizda, skonis, kvapas, spalva, dydis, forma, garsinis įspūdis.

Z. Nauckūnaitė (2002, 91) skiria dvi aprašymo rūšis:

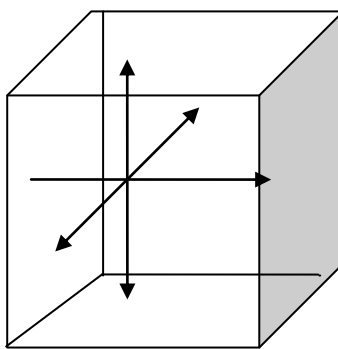
1. Dalykinis (objektyvusis) aprašymas, kuris vyrauja moksliniuose darbuose, enciklopedijose, įvairiuose techniniuose raštuose, vadovėliuose;

2. Meninis (subjektyvusis) aprašymas būdingas grožinei literatūrai. Meninio aprašymo esmė yra erdvė arba vieta.

Mokslinėje literatūroje (žr. Nauckūnaitė 2002, 92–93) pateikiami įvairūs vaizdavimo tipai:

1. Regimosios detalės;
2. Girdimosios detalės;
3. Uodimo pojūtis;
4. Skonio detalės;
5. Lytėjimo detalės;
6. Kinesteziniai vaizdiniai (nusako kūno dalių padėtį ir judėjimo kryptį);
7. Organiniai vaizdiniai (galima apibūdinti emociją ar būseną).

Aprašymo branduolio objektas – suvokiamas pojūčiais regimasis pasaulis, jo vaizdai (gamtos, miesto), žmonių, gamtos, daiktų išvaizda, vaizduojamojo meno kūriniai. Jų išorės ypatumai matomi, jie esti erdvėje, kuriant aprašymą paisoma išorinių jo bruožų, sudarančių sudedamąsias teksto dalis (Alaunienė 2009, 9). Aprašomasis dalykas nenurodo, kokia tvarka turi būti tekste aprašomi jo bruožai, išoriniai ypatumai, t. y kokių nuoseklumu reikia išdėstyti teksto sudedamąsias dalis vieną po kitos. Aprašymo sudedamųjų dalių eilės tvarką nurodo *erdvės santykiai*, tai patvirtina ir Z. Nauckūnaitė (2002, 94): „aprašymas paprastai remiasi erdvės tvarkos principu, nes vaizduojami objektai yra tam tikroje vietoje, t. y užima padėtį erdvėje“. Erdvę galima pavaizduoti kaip kubą (Nauckūnaitė 2002, 94, žr. 1 pav.).

1 pav. Erdvės aprašymo būdas

Aprašyti, kaip kas atrodo, galima žvelgiant:

- iš kairės į dešinę;
- iš gilumos į priekį arba iš priekio į gilumą;
- iš apačios į viršų arba iš viršaus į apačią.

Z. Nauckūnaitė (2002, 94) mini tris aprašymo tipus: aplinkos, daikto, žmogaus aprašymus.

Žmogaus aprašymas

Grožinėje literatūroje dažnai vaizduojami įvairūs veikėjai: žmonės, gyvūnai, paukščiai, todėl tiksliau būtų žmogaus aprašymus įvardyti veikėjo aprašymu. Z. Nauckūnaitė (2002, 98) skiria du žmogaus aprašymo būdus: portretą ir charakteristiką. Portreto aprašymo būdui itin svarbi žmogaus išvaizda, todėl dėmesys atkreipiamas į bendrą išpūdį, veido bruožus, aprangą, charakterio ypatybes. Antrajam charakteristikos aprašymo būdui būdinga komentuoti žmogaus būdo bruožus. Z. Nauckūnaitės (2002, 100) teigimu, gyvenimo aprašymas – tai plati, įdomiai pateikta žmogaus charakteristika, kuri nurodo ne tik būdo bruožus, bet ir išvaizdą, įpročius, aprašo įvairius nutikimus, cituoja to asmens kalbą, komentuoja veiksmus. Grožinėje literatūroje žmogaus aprašomą elgesį, charakterį dažnai lemia ir psichologiniai dalykai, *Psichologijos žodyne* (1993, 47, toliau – *PŽ*) pateikiama tokia žodžio *charakteris* reikšmė – ‘pastovių žmogaus elgesio ypatybių visuma, kuri išreiškia jo santykį su kitais žmonėmis ir su pačiu savimi, savo veiksmais’. Gyvenimo aprašymas padeda atskleisti svarbiausius veikėjo būdo bruožus, išryškinti charakterio privalumus ir trūkumus. R. Koženiausienė (2001, 164) taip pat tvirtina, kad aprašymą pajvairina charakterizavimas, nes „charakterizavimas (gr. *charakter* – būdo bruožas, ypatybė) atskleidžia žmogaus ar reiškinio skiriamuosius bruožus, teigiamas ar neigiamas ypatybes“ (daugiau žr. 2.1).

Aplinkos aprašymas

Aplinka tai – „fizinės sąlygos, socialinės buitinės sąlygos“ (*DLKŽe*), kuriose gyvenama, veikiama. Grožinėje literatūroje dažnai vaizduojama veikėjus supanti erdvė (namai, kambarys, kiemas, mokykla ir pan.), kuri detaliau aprašoma.

Mokslinėje literatūroje aplinkos aprašymas skiriamas į vidaus ir išorės aprašymą bei savąją ir svetimąją aplinką. V. Sirtautas (2001, 61) pateikia dvi erdves: įprastinę ir svetimąją. Jis nurodo pavyzdžius, kad į savąją erdvę gali įsibrauti svetimasis (pamotė, ragana, velnias) ir gali kenkti. Erdvė vertikaliai suskirstyta į tris dalis: orą (dangų), žemę ir vandenį (jūrą) – ji būdinga pasakoms (žr. Sirtautas 2001, 60–61) (žr. 2.2).

Z. Nauckūnaitė (2002, 97) išskiria aplinkos aprašymo specifiką. Ji mini judėjimą (veikėjų veiksmai aplinkai suteikia tikrovės objekto), nuoseklumą (būtinai logiškas), kulminaciją (aplinkos aprašymas turi pasiekti kulminaciją, reikia nuspręsti, kas supančioje vietoje svarbiausia), priežastį (tikslas, dėl ko aprašoma aplinka), vertinimą (vengti tiesioginio vertinimo) ir nuotaiką (reikėtų įžvelgti vietos nuotaiką, atmosferą).

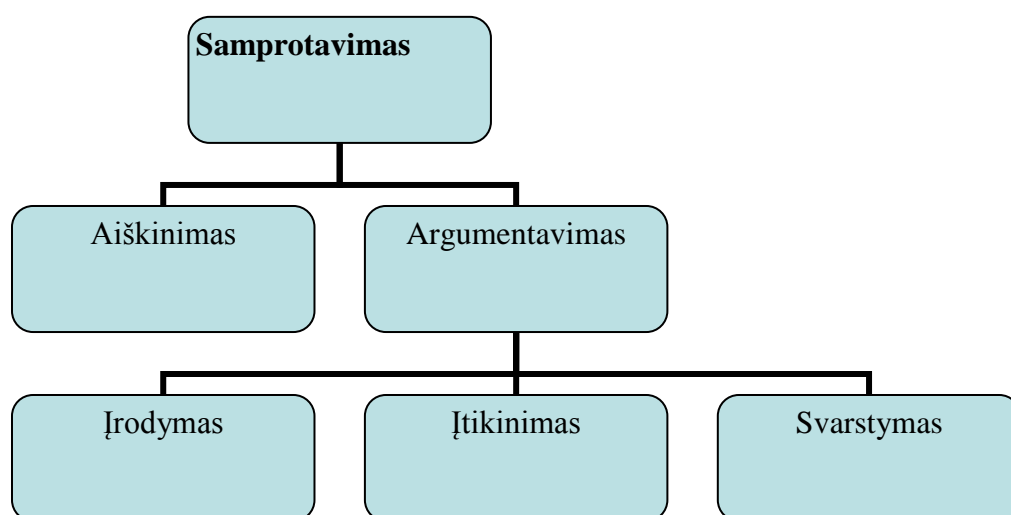
Daikto aprašymas

Daiktas tai – „kiekvienas materialinis tikrovės objektas“ (*LKŽe*), kuris naudojamas aplinkai papildyti. Z. Nauckūnaitė (2002, 98) pateikia daikto aprašymo nurodymus, kad tikslinga būtų atkreipti dėmesį į daikto paskirtį, dominantę (nuspręsti, kuo tas daiktas išpūdingas, keistas,

patogus), rakursą (minėti detales, kurios tikrai matomos), veikimą (įvairūs daiktai, pavyzdžiui, pianinas, skalbimo mašina veikia skirtingai), įspūdį (daiktą reikia pajusti visomis žmogaus jauslėmis), atsitikimą (daiktas gali būti aprašomas sugalvojant kokį juokingą atsitikimą, susijusį su daikto naudojimu ir pan.).

1.3. Samprotavimas

Samprotavimas yra toks teksto tipas, kai oratorius logiškai, nuosekliai dėsto ir pagrindžia mintis, argumentus, iš prielaidų daro išvadas, vertina, polemizuoja, sprendžia apie ką nors, siekdamas tai įrodyti (Koženiauskiene 2001, 165). *Samprotauti* – ‘protauti, mąstyti, galvoti’ (LKŽe). Samprotavimas skirtas logiškam ir tiksliam įsitikinimų patvirtinimui. Mokslininkai (płg. Nauckūnaitė 2007, 20, Koženiauskiene 2001, 165) samprotavimą pirmiausia apibūdina kaip aiškinimą, argumentavimą. Z. Nauckūnaitė (2007, 135–141) straipsnyje „Argumentavimas: samprata ir didaktinės perspektyvos“ teigia, kad samprotavimas turi tris pagrindinius variantus: įrodymą (mokslinį, dalykinį), įtikinimą (publicistinį, buitinį) ir svarstymą (meninį, publicistinį). Samprotavimo branduolį sudaro ne materialaus išorinio pasaulio reiškiniai, išsidėstę laike ir erdvėje, bet abstrakti mintis, tezė, teiginys, nuomonė, kurią reikia aiškinti, įrodyti, pagrįsti, apginti, argumentuoti (Alaunienė 2007, 11). Argumentavimo tekstas analizuoja, sprendžia arba svarsto tam tikrą problemą, todėl dažnai galima apeliuoti į adresato intelektą, emocijas, estetinius išgyvenimus. Z. Nauckūnaitė (2005, 17–21) straipsnyje „Argumentavimas tekstų tipų sistemoje“ pateikia išsamią schemą, kuri vaizduoja argumentavimo vietą samprotavimo sistemoje (žr. 2 pav).

2 pav. Argumentavimo vieta samprotavimo sistemoje ir jo variantai

(žr. Nauckūnaitė 2005, 17–21).

Aiškinimas

Aiškinimo tikslas – suteikti žinių, supažindinti su koku nors dalyku, paaiškinti, ką kas nors veikia ir pan. (Nauckūnaitė 2002, 106). Aiškinimas yra samprotavimo rūšis, būdingiausias retorinio aiškinimo tipas – interpretacija (Koženiauskiene 2001, 165). R. Koženiauskiene (2001, 165–178) išskiria daugiau aiškinimo tipų, pavyzdžiui: analogija, lyginimas, kontrastas, iliustravimas, definicija, etimologinis aiškinimas, sentencija, konkretizavimas, parentezė.

Esama įvairių aiškinimo modelių (žr. Nauckūnaitė 2002, 106–120): klausimas – atsakymas, neigimas – teigimas, žinoma – nežinoma, mažiau reikšminga – reikšmingiausia, procesų etapų apžvalga, teiginys – pavyzdys, lyginimas, priežastis – pasekmė, analizė ir klasifikacija, sąvokos aiškinimas.

Z. Nauckūnaitė (2007, 135–141) straipsnyje „Argumentavimas: samprata ir didaktinės perspektyvos“ teigia, kad aiškinimo komunikacinis tikslas – apibrėžti sąvokas, nustatyti priežasties – pasekmės santykius, atlikti analizės ir klasifikavimo procedūras.

Argumentavimas

Argumentavimas paprastai atspindi asmeninį autoriaus požiūrį į kalbamą dalyką (Nauckūnaitė 2005, 20). Argumentavimu siekiama įrodyti teiginių (tezių) teisingumą. *Argumentas* – ‘loginis įrodymas, įrodinėjimo pagrindas’ (*LKŽe*). Argumentuojant dažniausiai neužtenka vieno teiginio, nes tenka rodyti poveikį žmogaus jausmams, protui. *Tezė* – ‘tai teiginys, kuris turi būti įrodytas’ (*LKŽe*). Itin svarbu įtikinti adresatą tezės teisingumu. Galima argumentuoti pasirinkus tris argumentavimo aspektus:

1. Įrodymą. Šis argumentavimo aspektas būdingas mokslinei (iš dalies) dalykinei kalbai.
2. Įtikinimą, kuris būdingas publicistikai ir buitinei šnekamajai kalbai. Svarbiausias įtikinimo elementas yra racionalus loginis poveikis žmogaus protui – įrodymas, tačiau argumentacija veikia žmonių įsitikinimus, vertybes, nuostatas ir elgesį tik tada, kai sužadinas jausmas – jungtis tarp proto ir valios.
3. Svarstymą – aktualų meniniam stiliui. (žr. Nauckūnaitė 2007, 99).

Argumentas yra įrodymo ir drauge įtikinimo pamatas, įrodomąją tezę pagrindžiantis teiginys (Koženiauskiene 2001, 128).

Argumentai – tai svarstymo elementai, kurie patvirtina tezių teisingumą. Argumentai gali būti:

1. *Faktologiniai (moksliniai, dokumentiniai, statistiniai faktai, ekspertų išvados).*
2. *Vertinamieji* (pavyzdžiai, autoritetų mintys, lyginimas, analogija, citavimas, aliuzija) (Nauckūnaitė 2002, 123–124).

Galimos dvi skirtingos argumentavimo kryptys:

1. Kalbos veiklos būdai argumentavimo sistemoje;

2. Samprotavimo būdų raiška kalboje (žr. Nauckūnaitė 2005, 19–20).

Z. Nauckūnaitė (2007, 99) straipsnyje „Argumentacija: įrodymo ir įtikinimo santykis“ teigia, kad pagal tris pagrindines apeliacijos kryptis – į protą, jausmus ir vaizduotę – galima skirti *loginius*, *emocinius* ir *estetinius* argumentus. Loginiai argumentai tiesioginį poveikį turi protui, emociniai – jausmams, o estetiški – vaizduotei, tačiau bet kuris argumentas kuria ir stipresnį ar silpnesnį periferinio poveikio lauką. Argumentas turi būti logiškas, nuoseklus, aiškus, įtikinantis.

2. LOKACIJOS SAMPRATA

Pasakojamojo kūrinio įvykius, vaizduojamąją istoriją užima tam tikrą laiką (žr. Nauckūnaitė 2000, 32). Pasakojimas neatsiejamas nuo erdvės, V. Ramonaitės (2000, 32) teigimu, vaizduojamasis pasaulis egzistuoja laike ir erdvėje. Pasakojimo tipui svarbūs trys komponentai – veikėjai, laikas ir erdvė, visa tai įvardijama vienu *lokacijos* terminu. Lietuvių kalbininkai įvairius tekstus analizuoja lokacijos aspektu, pvz., M. Katiliškio ir A. Vaičiulaičio novelių lokacija analizuojama Jolantos Vaskelienės straipsniuose (2011, 2012), Aelita Kensminienė (2009) straipsnyje „Laikas lietuvių mįslėse“ išsamiai aptaria vaizduojamą mįslių laiką, kitame A. Kensminienės (2010) straipsnyje „Erdvė lietuvių mįslėse“ aprašomi mįslių kuriamo pasaulio erdvę sudarantys motyvai, parodomi pagrindiniai erdvės kūrimo principai ir sukurtos erdvės savybės.

Lokacijos sąvoka paskelbė bei detalizavo J. Kurylovičius (1968), ją komentavo J. Stepanovas (1975), V. Sirtautas (1982). V. Sirtauto teigimu (2001, 57–62), lokacija (erdvė, laikas, asmenys) praplečia tekstų analizę ir interpretavimą. Visi tekstai, visi kalbos mechanizmai surikiuoti pagal lokaciją (Sirtautas 2001, 58). Pasakojamojo tipo tekstas visada gali būti analizuojamas lokacijos (veikėjai, erdvė, laikas) aspektu, kartais pasirenkama analizuoti vienu arba dviem aspektais. Dažnai analizuojami meninių kūrinių laikas ir erdvė, aptariamai jų raiškos tekste aspektai (Nauckūnaitė 2002, 82–84; Vaskelienė 2007, 74–79; Николина 2003, 121–65). Lokacijos (veikėjų, erdvės ir laiko) tyrinėjimas neretai tampa pasakojimo tema.

2.1. Kūrinių veikėjai

Kūrinio centre dažnai būna žmogus – kūrinio veikėjas. Veikėjas gali būti ne tik žmogus, bet ir daiktas, augalas, gyvūnas (žr. Ramonaitė 2000, 20). Vieni veikėjai yra svarbūs, reikšmingi fabulai, dalyvauja visuose ar bent didumoje įvykių, fabula jungia juos, kitų vaidmuo fabuloje nežymus; pirmieji yra pagrindiniai veikėjai, antrieji – nepagrindiniai, antraeiliai, šalutiniai (Ramonaitė 2000, 21). Tie, kurie pasirodo tik kai kuriuose kūrinio epizoduose, todėl vadinami epizodiniais, masinėse scenose – statistiniais veikėjais.

Veikėjai gali būti *tikroviški* (jų elgesys, veiksmai, gyvenimas, likimas panašūs į realių žmonių gyvenimą, veiksmus) arba *sąlygiški* – fantastiniai simboliai (mitologinės būtybės, nepaprasti žmonės, dievai, dvasios, nykštukai, burtininkai, laumės, raganos, velniai, undinės, aitvarai, kaukai ir pan.). Vieni veikėjai kūrinuose siekdami savųjų tikslų, stumia fabulos įvykius į priekį – *aktyvieji*, o tie, kurie tik stebi įvykius, juos apmąsto, vertina, išgyvena, – *pasyvieji*. Pagal būdo bruožus skiriami teigiami ir neigiami veikėjai. Literatūrinis charakteris – tai individualybė, veikėjas, išsiskiriantis iš kitų personažų ryškiais, nepakartojamais būdo bruožais. Charakteriui svarbu ne tik tai, ką veikėjas

dar, mąsto, kalba – svarbu, *kaip* jis daro, *kaip* kalba, mąsto. Charakteris, kuriame sutelktos grupės žmonių ypatybės, vadinamos *tipu* (žr. Ramonaitė 2000, 20–22). Išskiriamos aštuonios pagrindinės veikėjų paveikslų kūrimo priemonės: 1. fabula – viena esminė veikėjo charakteristikos priemonė, 2. veikėjo veiksmai, 3. jo kalba, 4. išvaizda, apranga, 5. kitų veikėjų atsiliepimai, 6. tiesioginė autoriaus charakteristika, 7. aplinka, 8. veikėjo reagavimas į įvykius, kitų veikėjų veiksmus ir išgyvenimus, požiūris į darbą, meną, gamtą, elgesys joje. Veikėjo būdo ypatybę gali išryškinti vardas, pavardė, pravardė (Budreika, Karaliūnas, Iksas ir Ygrekas) ir kt. (žr. Ramonaitė 2000, 20–22). Tai padeda sukurti realaus veikėjo paveikslą.

S. Žukas aptaria kūrinių personažų (arba veikėjų) pavadinimų pasirinkimą. Literatūros kūrinyje vaizduojamus žmones, gyvūnus, kartais daiktus ar net reiškinius vadiname personažais, arba veikėjais (šios dvi sąvokos vartojamos sinonimiškai). Neretai pagrindinis kūrinio veikėjas vadinamas herojumi (Žukas 2001, 100).

2.2. Kūrinių erdvė ir laikas

Laikas ir erdvė analizuojami labai įvairiai. Išsidėstymo erdvėje ir vertybinio vaizduojamų daiktų bei apmąstymo centras yra žmogaus kūnas ir siela (Daujotytė 2001, 91). „Kūrinyje sukurtas žmogus yra savo erdvėlaikyje (problema – ribų sukūrimas) ir taip pat įsiterpia, įeina į kito erdvėlaikį. Siužeto kūrimas yra erdvėlaikių sankryžos: vieno buvimas kitame, įėjimas į kitą“ (Daujotytė 2001, 91).

ERDVĖ. V. Sirtauto (2001, 60) teigimu, erdvės raiškos formų tekste kur kas mažiau. Kontekstas dažnai rodo vietą, todėl jos nereikia kartoti. V. Ramonaitė (2002, 33–34) pateikia kelis erdvės skirstymus: erdvė gali būti tikroviška ir sąlygiška – fantastinė ir mitinė, atvira ir uždara, abstrakti ir konkreti, apibrėžta, lokalizuota. Kūrinyje – tiek eiliuotas, tiek ir prozinis – remiasi erdvių priešprieša, todėl analizuojant tekstą svarbu ne tik aptarti vienos ar kitos erdvės nuorodas, bet ir išsiaiškinti jų tarpusavio santykius ir tų santykių pokyčius (žr. Žukas 2001, 134). V. Daujotytė (2001, 92) pateikia erdvę dalijančių ir jungiančių elementų simbolių: *lango, durų, slenksčio, vartų*. A. Kensminienė (2010, 131–134) išskiria erdvių opozicijas, kurios gali būti išdėstytos įvairiai: centras – vidus ir išorė, horizontalėje – toli ir arti, vertikalėje – aukštai ir žemai.

S. Žuko (2001, 135) teigimu, keliavimo temai skirtuose kūriniuose erdvės pasikeitimas tampa svarbiausia pasakojimo tema. Galima išskirti dvi erdvės linijas – horizontalią ir vertikalią ir pateikiamas šių linijų aiškinimas: „horizontalioji linija – gimdamas žmogus įsirašo į erdvę, į amžinai gimstantį ir mirštantį pasaulį, krintantį į niekieno bedugnę. Bedugnė yra erdvės vertikalė, būtina linijos horizontalei. Pasaulis yra erdvė, bet kartu ir laikas, gimstančio, mirštančio, krintančio. Visa, kas kaip nors yra, yra erdvėje ir laike“ (Daujotytė 2001, 94). Taigi erdvė ir laikas susiję itin glaudžiai.

LAIKAS. V. Sirtautas (2001, 59) teigia, kad laiką rodo veiksmožodžių laikai: esamasis, būsimasis, būtasis. Laiką nusako ir infinitinės formos: dalyviai, pusdalyviai, padalyviai. Linksnių su prielinksniais yra kiek daugiau (prieš metus, per dieną, iki rudens, be rudens). Daug ir laiko prieveiksmių: *anksčiau – dabar – vėliau, vakar – šiandien – ryt, poryt, užporyt* ir kt. V. Ramonaitės (2002, 32) teigimu, kūrinyje laikas gali būti neminimas, atvirai nepasakomas, tačiau slenka įvykiai, keičiasi žmonės, aplinka ir taip realizuojama laiko tėkmė. Tradiciniame nuosekliame istorijos pasakojime, kai į viską žiūrima iš šalies, dažniausiai vartojamos būtojo laiko formos. Dažnai praetis laikas suvokiamas kaip idealas, nostalgiškas laikas, ateities laikas susijęs su viltimi, žmogus tiki, kad ateitis jam atneš ką nors naujo, kas pagerins jo dabartinę padėtį (žr. Žukas 2001, 124–126). Kūrinio laikas gali slinkti tokiu nuoseklumu, kokiu jis eina realybėje (chronologine tvarka), ir gali būti laiko ir įvykių sukeitimai – inversijos: rašytojui gali atrodyti esant reikalinga pirma papasakoti istorijos pabaigą, po to grįžti į jos pradžią ar vidurį ir pan (Ramonaitė 2002, 32). Kūrinio laikas gali būti: abstraktus, konkretus, istorinis, ciklinis, realus, prisiminimų, buities, būties, įsivaizduojamasis, mistinis, transcendentinis, virtualus, neišryškintas, inversinis ir pan. (žr. Vaskelienė 2007, 76). Tradiciniame pasakojime laikas bėga nuosekliai, vieną veiksmą logiškai, be pertrūkių keičia kitas (Žukas 2001, 124). Natūralusis laiko ritmas yra para, metų laikai (Daujotytė 2001, 92). Neretai literatūroje dar viena tema tampa žmogaus kova su laiku, amžinybės siekimas (žr. Žukas 2001, 126). Kiekvieno kūrinio laikas skiriasi, nes yra savitas ir individualus (žr. 1.1).

3. A. VAIČIULAIČIO NOVELĖS „PRELATO VYNAS“ LOKACIJA

Antano Vaičiulaičio novelė „Prelato vynas“ yra realistinis pasakojimas. Šiame kūrinyje vaizduojami tikroviški veikėjai. Novelėje veikėjai įvardyti įvairiais leksikos vienetais. Išrinkti veikėjų įvardijimai suskirstyti pagal lytis, sudarytos dvi grupės – vyrų ir moterų. Išanalizuotos 7 nominacinės eilės vyrų bei 3 nominacinės eilės moterų. Novelėje „Prelato vynas“ vaizduojama atvira ir uždara erdvė. Kūrinyje pavaizduotas neilgas laiko tarpas, kuris eina chronologine tvarka – taip, kaip slenka realybėje. Visi trys lokacijos komponentai – veikėjai, erdvė ir laikas būdingi A. Vaičiulaičio novelėje „Prelato vynas“.

3.1. Novelės „Prelato vynas“ veikėjai

3.1.1. Vyrų įvardijimai novelėje „Prelato vynas“

Novelėje „Prelato vynas“ įvardyta itin daug vyrų. Pagrindiniai novelės veikėjai yra Kazys ir Albinas, kiti veikėjai (prelatas, vikaras, policininkas, žmogus) atlieka šalutinį vaidmenį. Novelėje siekiama sukurti realių asmenybių iliuziją, kai kuriems veikėjams duodamas vardas, pavardė.

Pirma nominacinė eilė. Novelėje vienas iš pagrindinių veikėjų įvardytas tokiais leksikos vienetais:

Kazys Trumplis – Kazys – Kazimieras – Trumplis – mažesnysis – nušašęs paršas – kvailys – judošius – akėtvirbalis – pirmas – pirmutinysis – jis. Veikėjas Kazys novelėje dažniausiai įvardijamas asmenvardžiais – vardu ir (arba) pavarde: *Kazys Trumplis*. Knygoje *Vardai: nuo A iki Ž kilmė ir reikšmė* (Blaževičiūtė, 2007, 266) pateikiama tokia vardo *Kazimieras* reikšmė – ‘iš sen. vok. – garbingai kovojantis, nenuolaidžiaujantis blogiui’. *Kazys* yra vardo trumpinys. Šis vardas veikėjui suteiktas atsitiktinai – Kazys Trumplis negarbingas, novelės pradžioje vaizduojamas veikėjo Kazio ir Albino susitikimas, pokalbis apie vagystę krautuvėje: – *Ko griozdeis taip ilgai krautuvėj! – Ar tai man dykam bėgti? – lėtai skųsdamasis, kalbėjo Albinas* (71).^{*} Šis pavyzdys patvirtina veikėjo Kazio nedorumą, negarbingumą, be to, veikėjas Kazys itin gudrus, nes įtaigiai įkalbina veikėją Albiną vogti: – *Sakei laimėsime šilkų, aksomo. Kaip ministerijai vaikščiosime, aly, vyną gersime...* (71). Taigi veikėjas Kazys siekia turtų.

Veikėjo Kazio pavardės *Trumplis* šaknis *trump-* žymi trumpumą, mažumą, galima sakyti, kad pavardė parinkta motyvuotai, išryškinant veikėjo Kazio išvaizdą, nedidelį ūgį – būtent šio veikėjo paveikslu pradeda novelė: *Mažas, nutukęs ir raudono veido, Kazys Trumplis ėjo pro rugių lauką*

* Prie novelės pavyzdžių nurodytas tik knygos puslapis, o akcentuojamas žodis, žodžių junginys etc. baigiamojo darbo autorės išretinamas.

ir švysčiojo lazda (70). Pavardės giminystę su būdvardžiu *trumpas* patvirtina ir Alvydas Butkus (1995, 427): *Trumpis* – ‘mažo ūgio’. A. Butkus (1995, 45) pabrėžia, kad visur, išskyrus Žemaitiją, gausu pavardžių su šaknimi *Maž*, *Trump*. Taigi vekėjui suteikiant pavardę *Trumplis* tarsi išryškinamas jo mažumas. Tokį įspūdį sustiprina kitas veikėjo Kazio įvardijimas *mažesnysis* – įvardžiuotinė aukštesniojo laipsnio būdvardžio forma: *Mažesnysis slinko pirmas* (79). Vadinasi, veikėjo Kazio pavardė informatyvesnė, aiškesnė, atskleidžianti veikėjo Kazio išskirtinumą – mažą ūgį.

Tekste veikėjas Kazys kelis kartus įvardytas *nušašusiu paršu*. Šį žodžių junginį sudaro daiktavardis *paršas* ir epitetu einantis dalyvis *nušašęs*. Veikėją Kazį kelis kartus *nušašusiu paršu* pavadina Albinas: – *Nušašęs parše! – sušvirkštė jusiai* (71); – *Paršas tu nušašęs – štai ką aš tau sakau!* (75). Antrasis pavyzdys, kuriame pabrėžiamas įvardis *tu* šalutinio sakinio pabaiga patvirtina, kad šis įvardijimas skirtas veikėjui Kaziui. Tekste daiktavardis *paršas* greičiausiai pavartotas ‘nenaudėlio, neišmanėlio’ (*DLKŽe*) reikšme. Veikėjas Kazys neigiamai apibūdinamas pagrįstai, nes veikėjas Albinas pyksta dėl to, kad jį vieną palieka nusikaltimo vietoje – krautuvėje.

Novelėje Kazys pavadinamas ir *judošiumi* (*judošius* žr. *judas* ‘judas, išdavikas’ *LKŽe*). Veikėjas Kazys taip įvardytas tuomet, kai žaidžia kortomis su veikėju Albinu. Biblija (Kar. 14, 22) skelbia, kad „Judas darė, kas buvo nedora Viešpaties akivaizdoje. Savo nuodėmėmis jie pykdė jį dar labiau, negu tai darė jų protėviai“. Vadinasi, veikėjas Kazys gretinamas su judu motyvuotai, nes gyvena nedorai, pykdo draugą Albiną: *Su tavim vis tiek nelaimėsiu – suki, lyg judošius* (76). Be to, veiksmazodis *sukti* greičiausiai pavartotas ‘sukčiauti, apgauti’ (*LKŽe*) reikšme, kuri patvirtina, kad veikėjas Kazys nepaiso doros normų. Šis įvardijimas atskleidžia veikėjo Kazio pomėgį žaisti kortomis. Kaziui tai įprastas žaidimas. Tai matome iš dažnai naudojamų, nutrintų kortų vaizdo: *Kazys sviedė ant žolės kortas, nutriušusias, be kampų ir išdidžiai tarė: – Perkelk!* (75). Ši veikla Kaziui teikia malonumą.

Kitas Kazį įvardijantis žodis – *akėtvirbalis* ‘žr. *akėčvirbalis*’ (*akėčvirbalis* ‘akėčių virbalas, kuolas’ *LKŽe*). Vienu virbalu nesuakėsi žemės, taip ir Kazys vienas negali įgyvendinti nedorų sumanymų – apvogti krautuvės eina su Albinu, dėl kitos vagystės taip pat tariasi su veikėju Albinu, nes jam reikia sargo, kuris jį saugotų, kol apiplėš kleboniją. Vadinasi, Kazys įvardytas *akėtvirbaliu* motyvuotai.

Novelėje veikėjas Kazys viską daro *pirmas*: *Mažesnysis slinko pirmas* (79); *Pirmas nubudo Trumplis* (76). Galima manyti, kad dėl šios priežasties veikėjas Kazys įvardytas bendrašakniu įvardžiuotiniu būdvardžiu *pirmutinysis*: *Pirmutinysis atsisuko ir sušnibždėjo: – Albinai, turėk kantrybės* (79). Šis įvardijimas įgauna pranašumo, tokiu būdu atskleidžiamas veikėjo Kazio atkaklumas, siekimas vadovauti.

Veikėjo vardą, pavardę bei kitus įvardijimus tekste pakeičia įvardis *jis*. Įvardis atlieka siejimo funkciją, štai keletas pavyzdžių: *Trumplis šyla, prakaituoja, plūsta dangų ir žemę. Jis girdi, kaip koridorium artėja žingsniai* (83); *Trumplis nieko nesakė. Jis išėmė butelį, kurio laukuose dar nebuvo išlenkęs* (80). Įvardis leidžia išvengti kartojimo.

Apibendrinat galima pasakyti, kad novelėje Kazį įvardijantys leksikos vienetai padeda sukurti tikrovišką veikėjo Kazio paveikslą.

Antra nominacinė eilė. Kitas itin ryškus ir įvairiai įvardytas novelės „Prelato vynas“ veikėjas – Albinas. Sudaryta tokia novelės veikėjo nominacinė eilė: *Albinas – Albinėlis – vyras – vyrukas – vaikinukas – bernelis – brolelis – brolytis – draugas – bičiulis – miegalius – ilgesnysis – pyplys – sargybinis – sėbras – dobilėlis – žvirblelis – sakalėlis – angelas su baltais sparnais – tasai – anas – antrasis – jis – jįsai*.

Pirmiausia šis veikėjas įvardijamas vardu *Albinas*. Knygoje *Vardai: nuo A iki Ž kilmė ir reikšmė* (Blaževičiūtė, 2007, 266) pateikiama tokia vardo *Albinas* reikšmė – ‘iš lot. skaistus, baltas’. Tekste vartojamas ir šio vardo deminutyvas – *Albinėlis*. Priesagos *-ėlis* vedinys tekste atlieka maloninio kreipinio funkciją: – *Albinėli, nepyk!* (71). J. Macienės (2005, 65) teigimu, kai asmenvardžio ar bendrinio daiktavardžio deminutyvu įvardijamas suaugęs asmuo, yra pabrėžiamas malonus, artimas ryšys, švelnūs tarpusavio santykiai. Štai dar vienas pavyzdys: – *Albinėli, dar tik minutėlę. Tik žvilgtelsiu į skrynią* (87). Matyti, kad veikėjas Kazys elgiasi gudriai ir nori pamaloninti Albiną, kad šis sutiktų kartu eiti vogti.

Novelėje šis veikėjas įvardytas ir bendrinio daiktavardžiu *vyras*. Tekste taip pat vartojamas ir šio žodžio deminutyvas *vyrukas*: *Vyruko gyslose dabar siautė narsa, galva siūbuote siūbavo* (80). Veikėjas Albinas įvardytas daiktavardžiu *vaikinas* (‘jaunas nevedęs vyras, jaunuolis, jaunikaitis’ *LKŽe*), po to – *berneliu* (‘nevedęs vyras’ *LKŽe*). Šie veikėjo įvardijimai atskleidžia Albino šeiminę padėtį.

Šis veikėjas kūrinyje įvardijamas darybiniais sinonimais, pvz., *brolelis – brolytis*, ir leksiniais sinonimais, pvz., *draugas* (‘asmuo, su kuriuo palaikomi artimi, pasitikėjimu, meile pagrįsti santykiai’ *LKŽe*) ir *bičiulis* (‘artimas, geras draugas’ *LKŽe*). *Sinonimų žodyne* (Lyberis 2002, 95) pateikiama daugiau žodžio *draugas* sinonimų: *bendras, sėbras, brolis*. Šie leksikos vienetai pavartoti ir novelėje, pavyzdžiui: *Jo sėbras buvo visai sparnus nuleidęs* (87) (*sėbru* vadinamas Albinas, kuris sutiko su Kazio pasiūlymu, apvogti kleboniją); – *Nebijok! Brolyti, auksas traukia žvaigždes nuo dangaus* (75) (kreipinys *brolyti* skiriamas Albinui). Leksiniai ir darybiniai sinonimai atlieka teksto siejimo funkciją, padeda išvengti pasikartojančių žodžių.

Novelėje veikėjas Albinas išsiskiria iš kitų tuo, kad mėgsta miegoti. Jau novelės pradžioje veikėjas Albinas vaizduojamas miegantis: *Kniūpsčias ant vejų drybso vyras!* (71) (būdvardis *kniūpsčias, -ia* ‘žr. *kniūbsčias*’, o *kniūpsčias, -ia* ‘parpuolęs veidu žemyn’ *DLKŽe*). Veikėjas

Albinas įmigęs gana gerai, nes: *širdo Kazys ant miegaliaus ir lazda jam stuktelėjo į pašonę* (71). Į Kazio žadinimą Albinas sureaguoja lėtai: *Tasai pasirusino, patraukė vieną koją, patraukė antrą, gremžtelėjo bakstelėtą vietą ir tik tada pavirto ant šono* (71). Veiksmažodis *pasirusinti* (‘žr. *parusinti*’, *parusinti* ‘pajudėti’ LKŽe) ir kitas veiksmažodis *gremžtelti* (‘žr. *pagremžti*’, *pagremžti* ‘pakasyti’ LKŽe) rodo, kad Albinas itin gerai įmigęs. Dalelytė *tik* irrieveiksmis *tada*, leidžia suprasti, kaip lėtai, neskubėdamas veikėjas Albinas pasisuka. Tekste dar kelis kartus matome veikėją Albiną miegantį: *Ant galvos užsimetė švarką ir netrukus ėmė knarkti* (76); *Įėję rado miegantį vyruką, su pilnu buteliu vyno tarp kojų ir tuščiu vidury aslos* (86). Iš pavyzdžių aiškėja itin ryški veikėjo Albino būdo savybė – noras pamiegoti, todėl tekste Albinas motyvuotai įvardijamas *miegaliumi*.

Kitas įvardijimas pabrėžia veikėjo Albino ūgį – *ilgesnysis* (būdvardis *ilgas* ‘aukštas, išstypęs’ LKŽe). Galima manyti, kad veikėjas Albinas yra aukštesnis už Kazį: *Mažesnysis slinko pirmas. Ilgesnysis rėpliojo paskui ir nuolat griuvinėjo ant akmenų ir ant griovelių, iškastų vandeniui nutekėti* (79). Be to, veikėjas Kazys Albiną pavadina *pypliu* (‘švelnaus plūdimo žodis’ LKŽe), kai šis iš jo šaiposi, ironizuoja jo pasakojimą apie dvasišką tėvelį: *Čia beatšlamąs pats jo šventenybė su raudonai apvedžiotais rūbais, su auksiniais akiniais. Įsėdo čezėdamas ir nubildėjo. Albinas nusijuokė: – O tavęs nepavėžino?! – Tylėk, pyply!* (74). Vadinas, veikėjas Kazys neturi blogų ketinimų, nesiekia įžeisti Albino, vadindamas jį *pypliu*.

Novelėje Albinas vadinamas ir *sargybiniu* (‘ką nors saugojantis, prižiūrintis žmogus, sargas’ LKŽe), pavyzdžiui: *Sargybinis nepatenkintas susigūžė ties langu, pro kurį Trumplis įlindo į kambarį* (81). Galima sakyti, kad veikėjas taip įvardijamas argumentuotai, nes Kazys jam liepia saugoti kleboniją, į kurią įsilaužia: *– Tu stovėk čia ir sergėk* (81). Albinui šios pareigos nėra mielos, nes Kazys jam aiškina, nurodo, ką turi daryti, pavyzdžiui: *– Jei sykį atvėžliojai, tai stok pas duris ir klausyk, ar ko neišgirsi. Ką pamatęs, rėžk per snukį šita geležine lazda, kad jam daugiau neberekėtų barščių srėbti* (80). Kazys perkeltine reikšme pabrėžia (*rėžk per snukį šita geležine lazda, kad jam daugiau neberekėtų barščių srėbti*), kad Albinas turi gintis drąsiai, iš visų jėgų. Albinui svetimas sargybinio darbas ir jis tas pareigas atlieka tik laikinai.

Kai kurie Albino įvardijimai – deminutyvai – *dobilėlis, sakalėlis, žvirblelis* remiasi lietuvių tautosakos motyvais. Pirmiausia jie būdingi lietuvių liaudies dainoms, pavyzdžiui, *dobilėlis* minimas dainoje „Ant kalno karklai siūbavo“, *sakalėlis* „Atskrend sakalėlis“, apie *žvirblelį* dainuojama lietuvių liaudies dainoje „Padarė žvirblelis du alu geru“. Taigi galima kalbėti apie novelę supantį kultūrinį kontekstą. Be to, tekste paukščių pavadinimais įvardytas Albinas turi ir simbolinę reikšmę, pavyzdžiui, *sakalėlis* LKŽe turi reikšmę ‘malon. brolio, sūnaus epitetas’ vadinasi, taip malonybiškai kreipiamasi į Albiną: *– Aš tau sakau: ten pilna aukso. Su juo, sakalėli, nueini į krautuvę ir komanduoji žydą: tu, parake, duok man šitas, va, kelnes, aną skrybėlę* (75).

Veikėjas Albinas vadinamas ir *žvirbleliu*: – *Ir nusilesei, žvirbleli, ir nusilesei! Rytoj bėk pas pralotą išpažinties, kad nusilakei* (78). Šiuo įvardijimu *žvirblelis* (‘žvirblių jauniklis’ *LKŽe*) dar kartą pavirtinama, kad Kazys į Albiną dažniausiai kreipiasi malonybiškai.

Veikėjo Albino nominacinę funkciją atliekantys įvardijimai (tikriniai ir bendriniai daiktavardžiai, būdvardis) pramaišiu keičiami siejimo funkciją atliekančiais asmeniniais (a) arba parodomaisiais (b) įvardžiais: a) *Ir prieš Albino akis švystelėjo dešra. Jis nurijo seilę ir linksniau sušuko* (72); *Albinas smulkiai supjaustė maistą ir pamaži gromuliavo kiekvieną gabalėlį, lyg pasiryžęs iščiulpti visą gardumą – ligi paskutinio lašo. Jo žandai čia labai dubo, čia guzais pūtėsi. Kartais jis, pasimerkęs, gėrėjosi, paskui rijo ir kraipė kaklą, lyg antis, kuri bando apžioti didelį kriaukšlį* (73); *Kazys pasiraivė ir pažadino Albiną, kuris nerangiai prasimerkė ir atsisėdo, nuleidęs smakrą ant krūtinės. Jis matė, kaip dideliais šuoliais, per balas ir medžius, artinosi naktis be pastogės* (77).

b) Keletas parodomųjų įvardžių pavyzdžių: <...> *širdo Kazys ant miegaliaus ir lazda jam stuktelėjo į pašonę. Tasai pasirusino, patraukė vieną koją, patraukė antrą, gremžtelėjo bakstelėtą vietą ir tik tada pavirto ant šono* (71); – *Albinas! Kokia ragana čia tave atjojo? Anas atsisėdo ir taip susirietė, lyg jam kas būtų vidurius sugnybęs, ir įniko trintis nosį* (71).

Siejant daiktavardžiais, įvardžiais novelės tekstas rišlus ir nuoseklus. Kūrinyje Albinas vadinamas ir įvardžiuotiniu kelintiniu skaitvardžiu *antrasis*: *Ją zulino taip ilgai, kad Kazys išėjo iš kantrybės. / – Ar niežai ėda? – jis tarė. / Antrasis tik dabar pažiūrėjo į viršų* (71).

Trečioji nominacinė eilė sudaryta iš leksikos vienetų, įvardijančių abu veikėjus – Kazį ir Albiną. Tekste pavartoti tokie žodžiai ir žodžių junginiai: *du žmonės – abu vyrai – abu draugai – juodu – jie sėbrai*. Taigi novelėje, kai kalbama apie tą patį veiksmą atliekančius veikėjus, vartojama daiktavardžių, įvardžių daugiskaita (*žmonės, vyrai, sėbrai, jie*) arba dviskaita (*abu, juodu*) – neretai skaitvardis arba įvardis eina sykiu su vardažodžiu (*du žmonės, abu vyrai, abu draugai*). Reiktų pasakyti, kad novelėje siejama hiperonimais ir hiponimais: gimininiai pavadinimai *žmogus* (dgs. *žmonės*), *draugas* (dgs. *draugai*), *sėbras* (dgs. *sėbrai*) apibendrintai pavadina du veikėjus, kuriems įvardyti vartojami rūšiniai, konkretni įvardijimai (hiponimai) – *Kazys Trumplis, Albinas* ir pan. (apie tai žr. pirmose 2 nominacinėse eilėse).

Ketvirta nominacinė eilė. Novelėje įvardijami dar keli vyrai – *prelatas* (‘katalikų bažnyčios aukštesniųjų dvasininkų titulas; tą titulą turintis dvasininkas’ *LKŽe*), *vikaras* (‘katalikų dvasininkas – vyskupo arba klebono padėjėjas’ *LKŽe*), policininkas ir žmogus.

Novelėje itin daug dėmesio sulaukia kunigo turtai, todėl tekste įvairiais leksikos vienetais įvardytas kunigas: *dvasiškas tėvelis – pats jo šventenybė – prelatas (pralotas) – pralotėlis – kunigas – jis*.

Pirmiausia apie kunigą sužinome iš veikėjo Kazio pasakojimo, kuriame kunigas vadinamas *dvasišku tėveliu: Šveičiu patvoriais ties klebonija. Ogi širmiiai įkinkyti, tik trypia, tik pataškuoja uodegas ir kramto žąslus. Ir sakau vežikui: „Kur dardėsi, brolau?“ O jis man taip ir taip – dvasiškas tėvelis važiuoja į brolio laidotuves ir grįšiąs tik už kelių dienų* (74). Iš Kazio pasakojimo paaiškėja, kad kunigas neteko artimo žmogaus, brolio, todėl klebonijoje jo nebus kelias dienas. Vadinasi, kunigas palieka savąją erdvę. Veikėjas Kazys kunigą įvardija *šventenybe: Čia beatšlamąs pats jo šventenybė su raudonai apvedžiotais rūbais, su auksiniais akiniais* (74). Parodomasis įvardis *pats* rodo, kad veikėjas Kazys gerbia šį žmogų, žodžių junginys *jo šventenybė* (*šventenybė* ‘aukštas dvasininkas (jį tituluojant)’ *LKŽe*) patvirtina šio žmogaus ypatingumą, svarbumą. Be to, regimosiomis detalėmis atkreipiamas dėmesys į kunigo išvaizdą. Prabangos įspūdį kuria ryškios daiktų spalvos: raudona ir geltona (aukso spalva). Veikėją Kazį itin stipriai vilioja kunigo turtai: *O pralotas, žmogau, turi Dievo gėrybės* (75). *Gėrybė* reiškia ‘turtas, lobis’ (*LKŽe*), pavyzdys patvirtina, kad veikėjas Kazys šventai tiki, kad klebonijoje labai daug turto.

Veikėjas Kazys ir Albinas įsilaužia į kunigo kambarį, todėl itin detalios regimosiomis detalėmis aprašoma jo erdvė, daiktai: *Ties lova kabėjo Kristus* (82); *Toliau jis rado stalėlį, ant kurio gulėjo knyga – maža nauda iš jos. Kampe stovėjo spintelė su laikrodžiu, ant kurio lėkė sparnuota merga* (82); *Pati spinta buvo užrakinta. Atlėšęs, jis grabaliojosi ir pirmiausia sučiupė tris butelius* (82); *Kampe užtiko pora žvakidžių – atrode sidabrinės. Daugiau nieko gero čia nebuvo: keletas paprastų laikraščių, žnyplės riešutams* (82). Iš pavyzdžių aiškėja, kad kunigo kambarys gana paprastas, jame – patys reikalingiausi daiktai: lova, Kristaus paveikslas, knyga, spintelė, spinta, trys buteliai, žvakidės, laikraščiai ir žnyplės. Veikėjo Kazio tikslas rasti vertingų daiktų ir kunigo pinigus: – *O kaip su stalčium? – sušvagždėjo sau Trumplis. – Rasi, pralotėlis čia bus savo šimtines bekraujas* (82). Galiausiai veikėjas Kazys atranda kunigo pinigus: *Du švelnūs ryšulėliai. Vieną jų Kazys, bičiulio nepastebėtas, įsileido už ančio, antrą parodė Albinui – būta pinigų, juostele surištų* (82). Taigi veikėjas Kazys pasiekia tai, ko nori. Iš visų daiktų reikšmingi trys vyno buteliai. Daiktavardis *vynas* novelėje vadinamas *velnio lašais, skystimėliu, pasiutusiu vynu, praloto* (žr. ‘prelatas’ *LKŽe*) *vynu*. Galima sakyti, kad šie įvardijimai motyvuoti, nes veikėjas Albinas apsvaigsta ir nebesugeba pabėgti iš klebonijos. Taigi *vynas* atlieka savotišką sargybinio vaidmenį, padeda sugauti vagį. Nomiancinę funkciją turinčios kalbos dalys, įvardijančios kunigą, novelėje pramaišiu keičiamos parodomuoju įvardžiu *jis: Rytoj bėk pas pralotą išpažinties, kad nusilakei. Broleli, atiduok jam švarką <...>* (78).

Penkta nominacinė eilė. Kitas svarbus veikėjas, kuris gyvena klebonijoje – *vikaras*. Jis įvardytas tokiais leksikos vienetais: *jaunasis vikaras – vikaras – jis*. Pirmiausia novelėje vikaras apibūdinamas būdvardžiu *jaunasis: Jaunasis vikaras atsikėlė tekant saulei* (85). Šiame sakinyje ne tik apibūdinamas veikėjas, bet ir nurodomas laikas, kada vikaras keliasi: *atsikėlė tekant saulei*. Iš to

aiškėja, kad vikaras ryte keliasi anksti. Novelėje išryškinami ir vikaro sugebėjimai: *Jis turėjo muzikalią sielą ir norėjo pasiklausyti rytmetinių ūžesių* (85). Tai patvirtina, kad vikarui itin svarbi muzika. Girdimosiomis detalėmis aprašomas garsas, kurį vikaras girdi: *Jo dvasia gaudė garsus, šlamesius ir pati ėmė niūniuoti* (85). Taigi vikarui patinka gamta, muzika.

Tekste minima vienintelė vikaro išorės detalė – *sutana* (‘neapeiginis dvasininkų drabužis’ *LKŽe*). Būtent šis veikėjas pirmas pastebi apiplėštą kleboniją: *Išgirdęs tą rykavimą, vikaras dirstelėjo į kleboniją, pamatė išpjautą tinklą prelato lange ir, pasikėlęs sutaną, puolė į kambarį prie telefono* (86). Vikaras skubiai informuoja policiją apie nusikaltimą, nes veiksmožodis *pulti* (‘mestis, šokti, lėkti kuria nors kryptimi’ *LKŽe*) patvirtina greitą vikaro reakciją.

Šešta nominacinė eilė. Novelėje vaizduojami ir tvarkos prižiūrėtojai – policininkai. Jie tekste įvardyti tokiais leksikos vienetais: *policininkas – vištgaidis – begėdis – šėtonas – jis – vienas jų – tas – šitie*. Pirmiausia apie pareigūnų darbą sužinome novelės pradžioje, kai veikėjas Albinas barą Kazį, dėl to, kad paliko jį vieną bevagiantį krautuvėje: *Palikai mane pražūčiai. – O kam tu nenešei savo kailio! – Kvaili! Kur tada auksas, sidabras? Tau stinga supratimo – štai ką pasakysiu. / – Nesibark, vaikinuk... Seniai tave paleido?* (71). Veiksmožodis *paleisti* (‘suteikti laisvę uždarytam, paimtam į nelaisvę’ *LKŽe*) sukonkretina situaciją ir leidžia suprasti, kad veikėją Albiną paleidžia policininkai. Toliau tekste vaizduojama, kaip policininkas sugauna veikėją Kazį: *Kai išėjau į gatvę, mane tik capt policininkas – duok pasą!* (73). Ištiktukas *capt* (‘smarkiam griebimui, čiupimui nusakyti’ *LKŽe*) ir tikslinamoji dalelytė *tik* pabrėžia greitą pareigūno reakciją, judesius. Tai patvirtina ir kitas pavyzdys, kai vikaras pamatęs išplėštą kleboniją iškviečia policininkus: *Greit policininkai buvo klebonijoje* (86). Prieveiksmis *greitai* (žr. *greitas* ‘skubus, trumpas, neilgai trunkantis’ *LKŽe*) įrodo, kad policininkai tinkamai atlieka savo darbą. Policininkų profesionalumas vaizduojamas aprašant jų veiksmus: *Jie su visais gudrumais atidarė duris, pastatė sargybą ir pritykino prie prelato miegamojo* (86). Vadinasi, novelėje policininkai vaizduojami itin tikroviškai.

Tekste policininkas įvardytas *vištgaidžiu, begėdžiu* ir *šėtonu*. Šie žodžiai turi neigiamą konotaciją, pavyzdžiui, *vištgaidis* – ‘menk. vyras turintis moters požymių’ (*LKŽe*), *begėdis* – ‘kas neturi gėdos, besarmatis’ (*LKŽe*) ir *šėtonas* – ‘keik. blogas, nedoras žmogus, bjaurybė, nenaudėlis’ (*LKŽe*). Veikėjai Kazys ir Albinas *vištgaidžiais, begėdžiais* ir *šėtonais* policininkus vadina motyvuotai, nes jie atranda pavogtus daiktus: *Ana, šitie šėtonai viską apuostė, rado sidabrines žvakides ir laikrodį su plasnojančia merga!* (87), po to abu veikėjus už nusikaltimą veda į kalėjimą: *Iš klebonijos atvedė Albiną, ir netrukus abu draugai žengė viduriu gavitės* (87). Vadinasi, atsiskleidžia neigiama pagrindinių veikėjų Kazio ir Albino nuomonė apie policininkus.

Šioje novelėje dažniausiai policininkų nominacinę funkciją atliekantys įvardijimai – daiktavardžiai, kurie pramaišiu keičiami siejimo funkciją atliekančiais asmeniniais ir

parodomaisiais įvardžiais. Štai keletas asmeninių įvardžių vartosenos pavyzdžių: *Taigi, tas begėdis man plepa, lyg sena boba, ir ima už apykaklės. Į kalėjimą – šovė man galvon. Šmurkštelėjau į šalį ir palikau jo saujoj apsiaustą (jis buvo dar naujas). Nudūmiau iš pat jo panosės!* (73); *Greit policininkai buvo klebonijoj. Jie su visais gudrumais atidarė duris, pastatė sargybą ir pritykino prie prelato miegamojo* (86). Siejimo funkciją atlieka ir parodomieji įvardžiai: *Ana, šitie šėtonai viską apuostė, rado sidabrines žvakides ir laikrodį su plasnojančia merga!* (87); *Taigi, tas begėdis man plepa, lyg sena boba, ir ima už apykaklės. Į kalėjimą – šovė man galvon* (73).

Septinta nominacinė eilė. Tekste minimas dar vienas vyras, kuris įvardytas tokiais žodžiais: *žmogus – sargas – šunsnukis – senis – jis – tas*. Sode vaizduojamas šis asmuo, kuris sutrukdo veikėjui Kaziui toliau pabėgti nuo policininkų. Veikėjas Kazys išsigandęs žmogaus pasislepia šieno kūgyje. Pirmiausia vyras įvardytas apibendrinamuoju žodžiu (hiperonimu) *žmogus*: *O kas čia? Gale sodo nusikosti žmogus* (84), o po to jį keičia asmeninis įvardis *jis*: *Taip tikrai. Jis artėja* (84) bei parodomasis įvardis *tas*: *O tas žmogus iš sodo – kad jį kur žemė prarytų!* (84). Veikėjas Kazys svarstydamas, kas galėtų būti šis žmogus, jį vadina *sargu*, *šunsnukiu* ir *seniu*. Veikėjas Kazys motyvuotai žmogų vadina *šunsnukiu* (žr. *šunsnukis* ‘toks keiksmazodis’ LKŽe), nes Kazys keikiasi, jaudinasi, kad jo nepamatytų: *Tas šunsnukis vis ten krenkščia* (84). Veikėjas Kazys šį žmogų stebi pro plyšį (žr. *skylė* ‘padaryta kiaurymė ar natūrali anga’ LKŽe): *Kazys angoje pasidarė skylę* (84). Taigi veikėjas Kazys mato, kaip atrodo vyras, ką jis veikia: *Senis goglinėja tarp medžių. Rankoj laiko kastuvą, kuriuo tai vienur tai kitur bakstelia* (84). Pavyzdyje šis vyras vadinamas *seniu* (*senis* ‘daug metų turintis žmogus’ LKŽe), todėl aiškėja jo amžius, be to, veiksmazodis *goglinėti* (‘vaikščioti be darbo, slankioti, žioplinėti’ LKŽe) patvirtina, kad veikėjas dirba iš lėto, neskubėdamas. Tekste vyras įvardytas daiktavardžiais ir įvardžiais.

3.1.2. Moterų įvardijimai novelėje „Prelato vynos“

Novelėje „Prelato vynos“ įvardytos dvi tikroviškos moterys – Aldona ir Stasė. Jos atlieka šalutinį vaidmenį. Būtent veikėjas Albinas apie šias moteris svajoja ir galvoja.

Pirma nominacinė eilė. Novelėje „Prelato vynos“ minimos dvi moterys. Pirmoji moteris įvardyta tokiais leksiniais vienetais: *Aldona – ji – viena merga*. Veikėja vadinama asmenvardžiu *Aldona* – ‘iš vok. kilmingas, žinomas’ (Blaževičiūtė 2007, 266). Vardo *Aldona* reikšmė tekste neatskleidžia jokių išskirtinių ypatybių, kurios išryškintų veikėjos kilmingumą, žinomumą, vardas parinktas nemotyvuotai. Veikėjos vardas *Aldona* tekste keičiamas įvardžiu *ji*: *Žiūriu – gonkose ji kriokši, lyg karalienė* (72); *Jai nebuvo liūdna, kai aš kalėjime kirmijau!* (72). Įvardžiai tekste atlieka siejimo funkciją. Veikėjas Albinas grįžta iš kalėjimo ir pamato, kad jo moteris *Aldona*, su kuria ruošėsi tuoktis, gyvena su kitu vyru: *Greta vyras* (72) ir jau augina vaiką: *Ant kelių vaikas, kaip kukulis išsipūtęs* (72). Vaiko palyginimas *kaip kukulis* – ‘trumpas, storas’ (*Lietuvių kalbos palyginimų žodynas* 135, toliau – LKPŽ) atskleidžia išvaizdą. Veikėjas Albinas moterį lygina su

karaliene: *gonkose ji krioši, lyg karalienė* (72). Veiksmažodis *kriošti* ('senti, silpnėti, karšti' LKŽe) tarsi nuoroda, kuri patvirtina, kad veikėja Aldona sensta. Vadinasi, siekiama akcentuoti moters išvaizdą, amžių. Reikia nepamiršti ir kilmingo karalienės titulo, kuris tarsi patvirtina puikų veikėjos Aldonos gyvenimą. Veikėjas Albinas, netekęs vilties, nusprendžia netrukdyti buvusios mylimosios šeimai: *Jai nebuvo liūdna, kai aš kalėjime kirmijau. Nusispyjovęs atsitrenkiau čia ir guliu nevalgęs, negėręs, visų pamirštas, be pastogės* (72).

Paskutinis veikėjos Aldonos įvardijimas – *viena merga*. Tai moteris, dėl kurios neverta kovoti, nes Albino draugas tvirtina: *Dėl vienos mergos neverta kanopas nukratyti* (72). Frazeologizmas *kanopas nukratyti* ('neig. mirti, galą gauti' FŽ 267) sustiprina įspūdi, kad Kazys nuoširdžiai stengiasi paguosti Albiną. Visi žodžiai įvardijantys veikėją Aldoną atskleidžia jos šeiminių padėčių.

Antra nominacinė eilė. Tekste minima dar viena moteris, kuri įvardyta tokiais leksikos vienetais: *Stasė – merga – ji – ta*. Pirmiausia ši moteris įvardyta asmenvardžiu *Stasė*, apie ją sužinome iš veikėjo Albino: – *Kur man dingti reiks? Reiks eiti pas Stasės tėvus. Su ja mudu sudraugavom seniau* (77). Iš pavyzdžio aiškėja veikėjos Stasės socialinė padėtis: ji gyvena su tėvais, yra neištekėjusi, tai patvirtina kitas įvardijimas – *merga* ('suaugusi netekėjusi moteris, mergina' LKŽe): *Žiūrės merga į pliką!* (72). Albinas neatitinka jaunikio reikalavimų: *Ar Stasei reikia suplyšusių tavo autų? Jei pas ją nutypčiotum su žvilgančiais batais, su auksiniu žiedu ant piršto, tai ji tau būtų kaip cukrus... O dabar... (77)*. Palyginimas *kaip cukrus* – 'labai gera' (LKPŽ 52) reiškia, kad Stasės elgesys priklausytų nuo to, kaip jaunikis atrodo, išryškinamos merginos materialinės vertybės. Pavyzdyje veikėja įvardyta įvardžiu *ji*. Veikėjas Albinas ir daug galvoja apie Stasę, ir ją sapnuoja: – *Kelkis, – vienas iš jų truktelėjo už apykaklės Albiną./ – Stasė, nesikabink, – suniurnėjo miegalius* (86). Albiną žadina policininkas, tačiau jo mintyse – Stasė. Veikėjo Albino sapnas atskleidžia Stasės išvaizdą, jos jėgą. Stiprinamąją funkciją atlieka greta vardo pavartotas parodomasis įvardis *ta*: *Bet tos Stasės būta velnioniškos mergos: ji taip jam demštelėjo į pašonę, kad jis bematant atsimerkė* (86). Būdvardis *velnioniška* žymi moters kūno ypatybę – didumą, galingumą (*velninioškas* 'velniškas, didelis, baisus' LKŽe), tai patvirtina ir veikėjos elgesys: *demštelėjo į pašonę, kad jis bematant atsimerkė* (*demštelėti* 'sušerti, sukirsti, smarkiai suduoti' LKŽe). Veikėjos Stasės įvardijimai tekste atskleidžia materialines vertybes.

Trečia nominacinė eilė. Trečioji nominacinė eilė sudaryta iš leksinių vienetų, įvardijančių veikėjo Albino moteris, turinčių panašumų – Aldoną ir Stasę. Tekste moterims įvardyti pavartoti tokie žodžiai: *Abi – jos – gyvatės*. Novelėje siejama apibendrinamuoju įvardžiu *abi*, asmeniniu įvardžiu *jos*: *Abi jos aplink mane tūpčios, kojas laižys, gyvatės. A!* (78) ir daugiskaitos daiktavardžiu *gyvatės* (*gyvatė* 'bjaurybė, nenaudėlis' LKŽe), kuris turi neigiamą konotaciją.

Veikėjas Albinas moteris vadina gyvatėmis motyvuotai, nes Aldona atstumia Albiną ir sukuria šeimą su kitu vyru, Stasei rūpi materialinė gerovė. Moteris tekste įvardija įvardžiai ir daiktavardis.

3.1.3. Vyrų aprašymai novelėje „Prelato vynos“

Novelėje „Prelato vynos“ detaliau vaizduojama pagrindinių veikėjų išvaizda, būdo savybės, įpročiai. Sukuriami tikroviški veikėjų paveikslai. A. Vaičiulaičio novelėje „Prelato vynos“ pavaizduotų dviejų veikėjų – Kazio ir Albino – aprašymai labai skiriasi.

Novelėje iš tikslų išvaizdą ir būdą apibūdinančių detalių sukuriamas įdomus veikėjo Kazio paveikslas: *Mažas, nutukęs ir raudono veido, Kazys Trumplis ėjo pro rugių lauką ir švysčiojo lazda. Jo kojos buvo striukos. Jis avėjo kelnes, apčioj apvalias, lyg lankas. Vėjas sukosi aplinkui jo žalią skrybėlę ir žaidė povo plunksna, kuri mirgėjo čia mėlynai, čia kaip auksas* (70). Pirmiausia, pasitelkus regimąsias detales, vaizduojama veikėjo išvaizda. Apranga aprašoma vertikaliai, pradedama nuo kelnių, kurios sukuria platumo vaizdą (*apačioj apvalias, lyg lankas*) ir kylama į viršų, baigiama aukščiausia aprangos detale – skrybėle. Skrybėlė su povo plunksna – pati svarbiausia, išsiskirianti / skiriamoji veikėjo Kazio išvaizdos detalė. Novelės pradžioje Kazys pasakoja, kaip ją įsigijo: *Rinkoj patiko man ši skrybėlė – daviau už ją sidabrinį pinigą* (73). Novelės pabaigoje vėl pabrėžiamas skrybėlės ypatingumas ir svarbumas: – *Sakiau, kad mes dar pasimatysim, – prašneko jis į policininką. Bet leiskit man skrybėlę susiieškoti – oloj liko. Jis įlindo į sieną, ten užtuko kiek ilgiau, negu priderėjo, ir vėl pasirodė. Ant jo galvos švietė povo plunksna* (87). Galima įžvelgti stiliaus figūrą sinekdochą, kai pavartota dalis (*povo plunksna*) vietoj visumos (*skrybėlės*).

Kitas veikėjo Kazio atributas – pypkė, kuria jis draugiškai dalijasi su Albinu. Kazys šiek tiek įsižeidžia, kai Albinas jo paklausia: – *Turi papiroso?* (74). Kazio pasipiktinimą pabrėžia retorinis sušukimas: – *Ar aš pulko vadas, ar apskrities viršininkas, kad papirosą rūkyčiau!* (74). Šis emociingas retorinis sušukimas – tai savotiška nuoroda į veikėjo Kazio socialinį sluoksnį: jis nerūko papiroso, nes nėra pulko vadas, apskrities viršininkas ir apskritai neužima jokių svarbių pareigų. Sykį novelėje pypkė įvardijama kontekstiniu sinonimu – *samčiu*: – *Papsėk sau sveikas tą samtį* (74). Šis įvardijimas motyvuotas, nes siejama pagal formos panašumą – metaforiškai.

Veikėjui Kaziui nerūpi krikščioniškos vertybės, jis nepaiso Dešimt Dievo įsakymų: *Jis buvo susikirtęs su visais Viešpaties įsakymais: jis keikėsi ir prisiekinėjo šventaisiais, kapojo malkas sekmadieniais, neskyrė savo ir svetimo daikto, ir geidė artimo moteries, ir dar kaip geidė! Jis nebuvo mažas vaikas su žydromis akimis ir kaistančiais žandais, jei kokia merga...* (70). Kaziui nepriimtini jokie Dievo įsakymai. Jis siekia lengvai pasiekiamų turtų, o per klebonijos apiplėšimą įsakinėja ir vadovauja. Įsibrovęs į kleboniją Kazys atidžiai apžiūri daiktus ir geba juos įvertinti: *Ties lova kabėjo Kristus. Trumplis paveikslo nelietė. Toliau jis rado stalelį, ant kurio gulėjo knyga –*

maža nauda iš jos. Kampe stovėjo spintelė su laikrodžiu, ant kurio lėkė sparnuota merga. Ją Kazys įkišo į krepšį. Kampe užtiko pora žvakidžių – atrodė sidabrinės. Daugiau nieko gero čia nebuvo: keletas paprastų lėkščių, žnyplės riešutams (82). Pasirinktų pavogti daiktų sąrašas dar kartą patvirtina, kad praturtėti siekiantis Kazys greitai randa tai, kas jį labiausiai domina – pinigus: *Jis atplėšė stalčių ir ten prisilytėjo prie išsklaidytų lapų, prie kelių knygelėlių ir kampe... Kas ten? Du švelnūs ryšulėliai. Vieną jų Kazys, bičiulio nepastebėtas, įsileido už ančio, antrą parodė Albinui – būta pinigų, juostele surištų* (82). Taigi Kazys turtu su Albinu dalijasi gudriai, savanaudiškai, tai matyti iš jo elgesio: *Trumplis antrą gniužulą perskyrė pusiau, dalį pats pasiėmė, dalį atidavė savo sargui, kuris džiaugėsi grobiu ir būtų sprukęs jau pro langą, bet nedrįso palikti Trumplio* (82). Iš to aiškėja, kad Kazys nesąžiningas, nedraugiškas, nes apskritai vieną gniužulą pasisavina, o kitą padalija pusiau.

Kazys nori pabėgti iš klebonijos, kai išgirsta garsus: *Viršuj sugirgždėjo. Ar ne duris varstė?! – Bėgam, Albinai!* (83). Iš pavyzdžio galime suprasti, kad duris varsto žmogus, kuris gali juos sugauti nusikaltimo vietoje. Albinas negali atsistoti ir bėgti, nes *vynas jį traukia žemyn, iš vietos nepaleidžia. Galva bėgtų, bet vaikas kaip prikaltas prie fotelio* (83). Taigi veikėjas Albinas per daug apsvaigsta nuo vyno. Draugas Kazys stengiasi jam padėti: *jį tempia už rankovės, duoda niuksą į sprandą, tyliai keikiasi ir mėgina jį už pažastų pakylėti, bet vyrukas sprūsta žemyn. Pasiutęs vynas!* (83). Veikėjas Kazys įvertinęs sudėtingą situaciją sprunka, pasislepia vienas ir tikrina, ar visus vertingus daiktus pasiėmė: *Viskas yra. Auksinis laikrodis kišeniuje, žvakidės ir sparnuota merga krepšy, pinigai už ančio* (84). Kazys išsigandęs: *Jis sėdi ten, kaip užpjudytas lapinas urve, ir šluostosi prakaitą* (84). Dalyviniu epitetu *užpjudytas* sustiprinamas palyginimas, *LKŽe* žodis *užpjudyti* turi tokią reikšmę – ‘užsiundyti šunimis’. Epitetas sustiprina kuriamą regimąjį vaizdą, padeda įsivaizduoti veikėjo Kazio būseną – baimę, stresą. Šią įtampą veikėjas Kazys sumažina išgėręs prelato vyno. Tuomet jo jausena pasikeičia: *Galvoj saulėta. Sode jau negirdėti senio kastuvu. Svirtis negirgžda, vežimai nebilda, žąsys negagena. O linksma! Taip linksma, kad negali...* (85). Vadinasi, įtampa nuslūgsta. Veikėjo Kazio ramybę kitą dieną sutrikdo policininkai, jį atradę šieno kūgyje: *ištraukė kaip šerną pasišiaušusį Trumplį. Jis buvo raudonas, šienuotas, truputį strikinėjo ir šūkavo, kol susyk tapo toks blavus...* (86). Palyginimas *pasišiaušęs kaip šernas* ir būdvardinis epitetas *šienuotas* parodo, kaip netvarkingai atrodė Kazys, o kitas būdvardinis epitetas *raudonas* žymi veikėjo veido spalvą. Galima manyti, kad veikėjas Kazys buvo paraudonavęs dėl kelių priežasčių, pirmiausia dėl to, kad gėrė vyną, arba dėl to, kad išsigando, jog yra sučiuptas. Kazys prigautas už nusikaltimą vis dar svarsto, tikisi neprarasti pavogto turto: *Gal tas pašaras išstovės, kol mane paleis; gal vaikai negrįš į olą. Tada mano krepšys... Ana, šitie šėtonai viską apuostė, rado sidabrinės žvakides ir laikrodį su plasnojančia merga!* (87). Taigi turto išsaugoti nepavyksta.

Policininkai sugauna abu nusikaltėlius – Kazį ir Albiną. Novelė baigiama veikėjų Kazio ir Albino paskutinio žygio aprašymu. Šie veikėjai vaizduojami kontrastingai: *Iš klebonijos atvedė Albiną ir netrukus abu draugai žengė viduriu gatvės. Trumplis ėjo galvą iškėlęs lyg generolas į mūšį. Jo sėbras buvo visai sparnus nuleidęs* (87). Taigi Kazys lyginamas su generolu (*generolas* ‘vyriausių kariuomenės vadų laipsnis’ *LKŽe*). Jam suteikiamas itin aukšto laipsnio titulas. Visiška priešingybė yra veikėjo Albino jausena, kuriai pavaizduoti pavartotas frazeologizmas *visai sparnus nuleidęs* (‘susitaikyti su likimu, nebesmarkauti’ *FŽ* 633), vadinasi, galima matyti, kad veikėjas Albinas jaučiasi prastai, gal net gailisi dėl vagystės. Kazys reaguoja visai kitaip: *Jis tik atstatė krūtinę ir atlašus, taukšėjo per akmenis, nė kiek neišsiduodamas, beveik patenkintas, lyg į kokią viešnagę skubėtų* (87). Nenatūrali veikėjo eiseną patvirtina veikėjo Kazio drąsą, pasitikėjimą savimi. Veiksmožodis *taukšėti* (‘daužant kuo, kalenant kelti trumpus, skardžius garsus, tauškinti, kaukšėti, paukšėti’ *LKŽe*) akcentuoja garsą, tokiu būdu Kazys atkreipia aplinkinių dėmesį parodydamas, kad jis nesigaili dėl įvykdyto nusikaltimo. Be to, palyginimas *patenkintas, lyg į kokią viešnagę skubėtų* patvirtina, kad veikėjas Kazys į kalėjimą eina kaip į svečius, trumpam (*viešnagė* – ‘buvimas svečiuose, svečiavimasis, svetingas apsilankymas’ *LKŽe*).

Pasitelkus regimąsias detales atskleidžiama pagrindinės veikėjo Kazio išvaizdos detalės – skrybėlė su povo plunksna, pypkė. Taip pat išryškėja Kazio būdas, požiūris į tikėjimą, Dešimt Dievo įsakymų ir pagrindinis tikslas – praturtėti.

Apie veikėjo Albino išorę novelėje užsimenama labai nedaug. Albino išorė pasitelkus regimąsias detales vaizduojama vertikaliai, pradedant nuo apačios (batų) ir kylama į viršų (kelnės, švarkas): *Kazys pažiūrėjo į kiaurus vaikino batus, į pabrizgusias kelnes ir pats išsitiesė* (76); *Ant galvos užsimetė švarką ir netrukus ėmė knarkti* (76). Tekste minimi *kiauri batai, pabrizgusios* (veiksmožodis *pabrizgti* ‘apspurti, apskarti’ *LKŽe*) kelnės, tokiu būdu kuriamas prastas Albino išorės vaizdas. Šis nesudomintų savo išvaizda jokios moters: *Ar Stasei reikia suplyšusių tavo autų? Jei pas ją nustypčiotum su žvilgančiais batais, su auksiniu žiedu ant piršto, tai ji tau būtų kaip cukrus. O dabar...* (77). Kaip buvo matyti, jo draugas Kazys priešingai stengiasi sukurti idealaus vaikino paveikslą.

Tekste itin dažnai minimos veikėjo Albino veido dalys. Pirmiausia vaizduojama, kaip Albinas miega ant žolės ir prabudęs pradeda trinti (veiksmožodis *zulinti* ‘trinti, bružinti’ *LKŽe*) nosį: *Ją zulino taip ilgai, kad Kazys išėjo iš kantrybės* (71). Iš Albino elgesio, galime manyti, kad jam įkanda, įgelia vabzdys. Įdomiai vaizduojamas ir Albino nustebimas, kai susitinka su Kaziu: *Jo akys išsipūtė ir plėtėsi vis labyn, lyg ims aure ir ant kaktos iššoks. Išbalęs jo veidas nutįso* (71). Veikėjas Albinas labai stebisi, tai patvirtina vaizduojamos akys (*akis išpūsti* ‘labai nustebti’ *LKŽe*), stiprinamąją funkciją atlieka frazeologizmas *akis iššoko ant kaktos* ‘labai nustebti’ (*FŽ* 19) ir veidas (*veidas ištišo* ‘sakoma apie didelį nustebimą’ *FŽ* 797) patvirtina, kad Albinas tikrai reiškia

nuostabą. Toliau tekste minimos Albino lūpos, liežuvis: *Žaidė jis labai atidžiai, beveik skausmingai susiraukęs ir liežuvio galiuką iškišęs lūpų kampe* (76), kurie vaizduoja Albino susikaupimą, dėmesingumą (žr. *liežuvį iškišus (išleidus)* ‘labai įtemptai, intensyviai (ką daryti)’ LKŽe). Apie Albino žandus sužinome, kai šis veikėjas valgo: *Jo žandai čia labai dubo, čia guzais pūtėsi. Kartais jis, prisimerkęs, gėrėjosi, paskui rijo ir kraipė kaklą, lyg antis, kuri bando apžioti didelį kriaukšlį* (73). Iš pavyzdžio matyti, kad veikėjas Albinas geba maistu pasimėgauti (*gėrėtis* ‘jausti malonumą, džiaugtis kuo nors geru’ LKŽe) ir godžiai valgyti (veiksmažodis *ryti* ‘dideliais kąsniais, godžiai valgyti’ LKŽe) ir palyginimas *kraipė kaklą, lyg antis* patvirtina, kad veikėjas Albinas labai išalkęs). Veido išraiškos aprašymai leidžia geriau įsivaizduoti veikėjo Albino paveikslą, charakterį, būseną.

Novelėje veikėjas Albinas vaizduojamas kaip lėtas žmogus. Šią būdo savybę rodo jo elgesys: *Ją zulino taip ilgai, kad Kazys išėjo iš kantrybės* (71). Šis veikėjas ilgai galvoja *Valandėlę jis mąstė, gremždamas žandą* (77), ir valgo jis neskubėdamas: *Jo bičiulis gerdamas pamažėle judino gerklę* (77), kalba ramiai – tai rodo ir dialogai, kuriuose nemažai daugtaškių, kartojamų žodžių, nebaigtų minčių: – *Vaje! Tu tikras... / – Kas tikras? / – Tikras... tikras... na... / – Ką čia vapsi...* (74). Veikėjas Albinas juda iš lėto, kūrinyje pavartoti tokie jo vaikščiojimą įvardijantys veiksmažodžiai: *lapnoti* (‘lapsinti bėgti, skubiai eiti’ LKŽe), *atvėžlioti* (‘atropoti, atšliaužti’ LKŽe), *rėplioti* (‘ropoti, šliaužti’ LKŽe). Veikėjas Albinas, galima sakyti, flegmatiškas, nerangus: *Jo koja įsipainiojo į kažkokius mezginius. Juos perplėšęs, jis atsistojo ant grindų* (81). Be to, Albinas linkęs miegoti, galima manyti, kad tai irgi lemia jo lėtumą.

Apibendrinant veikėjo Albino aprašymus, galima pasakyti, kad sukurtas nelabai detalizuotas jo išorės paveikslas, paminėti *kiauri batai, pabrizgusios kelnės*. Daugiau dėmesio skirta Albino veido išraiškos aprašymui kur atskleidžiama jo nuotaika, charakteris. Veikėją Albiną nuo Kazio skirianti ypatybė – lėtumas ir gana prasta išvaizda.

3.2. Novelės „Prelato vynas“ erdvė

Novelės veiksmas vyksta atviroje ir uždaroje erdvėje. Atvira erdvė atskleidžiama regimosiomis ir lytėjimo detalėmis, pavyzdžiui, novelės veiksmas prasideda rugių lauke, pabrėžiant, kaip javų varpos liečia pagrindinį veikėją Kazį: *Prie jo sviro javų varpos ir glostė jo šonus* (70). Ši erdvė yra gana dinamiška, kintanti, tai rodo garsiniai veiksmažodžiai: *Augštai čireno vyturiai, skraidė kregždės, o žolėje su savo smuikais dirbo žiogai, susėdę po gėlėmis ar užlipę ant stiebu* (70). Vadinasi, erdvės vaizdas kuriamas nuo apačios (*rugių lauko*) ir kylama į viršų (*augštai čireno vyturiai*). Vaizduojant gamtą pavartota įvairių epitetų, pavyzdžiui: *dali pievutė, minkšta žolė*. Akcentuojama gamtai būdinga spalva: *žalias sklypelis*. Dar tiksliau apibūdinamas pievos dydis (*sprindis* ‘matas, lygus atstumui tarp nykščio ir kurio kito piršto, išskėsto į šalis’ LKŽe), pavartota litotė: *Žalias sklypelis, kelių sprindžių ilgio, įsiterpęs į rugius, kurie jį saugojo nuo vėjo ir*

smilių žvilgsnių, mojo į save Trumpli: prieš saulę išsitiesti nuodėmingus sąnarius ir miegoti (71). Šioje aplinkoje kuriama harmoninga, graži erdvė.

Toliau novelėje vaizduojama tiksliai įvardyta miesto erdvė. Nurodoma tai, kas būdinga miestui – bokšto laikrodis, garinis malūnas, bažnyčios bokštas: *Miestas miegojo ir bokšto laikrodis neseniai išmušė pusę dviejų. Gale sodo upelis šnekučiavosi su akmenukais, ir tuksėjo garinis malūnas* (79); *Bažnyčios bokštas nuspinde – debesyse buvo plyšys, į kurį skubėjo mėnulis* (80). Pavyzdžiuose itin daug įsmeninimų (*miestas miegojo, upelis šnekučiavosi su akmenukais*), ši meninės raiškos priemonė kuria įdomią erdvę. Toliau tekste įvardyta gatvė, tai nuoroda į miesto aplinką: *Iš klebonijos atvedė Albiną, ir netrukus abu draugai žengė viduriu gatvės* (87). Taigi miesto vaizdas kuriamas vaizduojant svarbiausius miesto atributus.

Novelėje vaizduojamas ir sodas, esantis šalia klebonijos, regimosiomis detalėmis akcentuojamos jo ypatybės – pirmiausia sužinome apie sodo apimtį: *Aplink kleboniją augo platus sodas* (79). Po to minimos sodui būdingos detalės *patvorys, akmenys, grioveliai: Jo patvoriu slinko du žmonės. Mažesnysis slinko pirmas. Ilgesnysis rėpliojo paskui ir nuolat griuvinėjo ant akmenų ir ant griovelių, iškastų vandeniui nutekėti* (79). Toliau girdimosiomis detalėmis apibūdinami sodo garsai naktį: *Tvenkinys, tarp medžių, riktelėjo nubusantis. Ir vėl buvo ramu* (79). Dar tiksliau įvardijama, kas šiame sode auga: *Priešais baltavo klebonija. Sodo obelys ir kriaušės rymojo tylūs, susnūdusios. Tarpais pro jas prabėgdavo vėjas. Jis sušiurendavo tvenkinio nendrėse, sušvokšdavo jovaruose ir užmigdavo ažuolų lapuose* (79). Gamtos atributai įsmeninami, veikia tarsi gyvos būtybės: *obelys ir kriaušės rymojo, prabėgdavo vėjas, jis sušiurendavo, sušvokšdavo, užmigdavo*. Taip pat itin detalčiai sodas aprašomas ryte, pavyzdžiui: *Jaunasis vikaras atsikėlė tekant saulei. <...> Prie upės suokė lakštingala. Medžiai ramiai lingavo ir ošė. Gėlės kvėpėjo, ir po jas dūzgė spiečiai bičių. Štai viena prilekia prie balzamino žiedo, įlenda į jį visa, kaip į kokią krepšį. Pasunkėjusi šakutė linksta, rasos lašas neišsisklaido ir captelia žemyn* (85). Sodo vaizdas kuriamas nuo apačios (grioveliai, akmenys, patvorys) ir kylama į viršų (obelys, kriaušės).

Toliau veiksmas persikelia į šalia klebonijos esantį darželį. Jis vaizduojamas naudojantis regimosiomis ir lytėjimo detalėmis, įvardijant, kas jame auga, kaip jis atrodo: *Netrukus juodu buvo darželys, tarp gėlių, prie pat klebonijos. Laikėsi jie arčiau rožių krūmų. Po rankomis jautė žvirgždą ir akmenukus, kuriais buvo nubarstyti takai* (80). Minimi akmenukai ir žvirgždas ('stambesnis žvyras, smulkiai sudaužyti akmenys' (LKŽe) leidžia manyti, kad ši erdvė puoselėjama ir prižiūrima. Be to, darželyje auga ir *akacijos* ('ankštinių šeimos medis, gumamedis' (LKŽe): *Abu draugai pasislėpė už akacijos, kerojusios prieš prelato langus* (80). Novelėje kelis kartus minimos rožės ir akacijos. Darželis vaizduojamas pradedant nuo viršaus (gėlių) ir leidžiantis žemyn (žvirgždas, akmenys).

Atvira novelės erdvė yra gana dinamiška, kintanti. Erdvė kuriama įvairiais vaizdavimo tipais, dažniausiai naudojamosi regimosiomis, girdimosiomis ir lytėjimo detalėmis.

Novelėje vaizduojama ir uždara erdvių. Pirmiausia vienu sakiniu įvardyta veikėjo Kazio namų erdvė: – *Namo? Ten tik tarakonai knibžda!* (71). Iš šio pavyzdžio galima manyti, kad veikėjo Kazio namai netvarkingi, nes tarakonai dažniausiai veisiasi ten, kur nešvaru, apleista. Be to, aiškėja, kad Kazys gyvena vienas – namuose jo telaukia tarakonai.

Tekste minima smuklė: *Ir tariau sau: nebūsi toks galvijas ir neprasliūkinsi pro smuklę* (73). Ši smuklė (‘užeigos namai su svaiginamaisiais gėrimais’ *LKŽe*) priklauso Šmukliui: *Tik po to įlindau pas Šmuklį lyžtelti kokio lašo* (73). Prielinksnio *pas* ir tikrinio daiktavardžio galininko konstrukcija nurodo veikėjo Kazio tikslią buvimo vietą. Taip pat tekste pabrėžiama, kad smuklės šeimininkas yra žydas: *Pas žydą pilna draugų! Ten valgėm, gėrėm, užėm... ir liko man tik pora grašių* (73). Veiksmazodžiu *užti* (‘linksmintis, paragauti, siausti, (ppr. triukšmingai) lėbauti’ *LKŽe*) akcentuojami smuklėje vyraujantys garsai.

Kita novelės erdvė – kalėjimas, tekste dar vadinamas ir dabokle (‘arešto namai, areštinė’ *LKŽe*). Ši vieta itin uždara: <...> *vyrelis visą parą šuto daboklėj* (73), tai nurodo veiksmazodis *šusti* (‘susispaudus gyventi’ *LKŽe*), kuris patvirtina, kad ten mažai vietos. Kalėjimas apriboja laisvę, atskiria nuo visuomenės. Suprantama, kad novelės veikėjai šios erdvės vengia: *Duosim prašymą ir gausim amnestiją* (87). Sakinyje pavartotas daiktavardis *amnestija*, turintis reikšmę ‘bausmės sumažinimas ar visiškas jos dovanojimas, vykdomas pagal įstatymą tam tikros kategorijos nuteistiesiems’ (*LKŽe*).

Detaliai vaizduojama klebonijos erdvė – prelado kambarys. Veikėjas Kazys būtent prelado kambarį stebi pro langą: *Jisai pasistiebė ir žiūrėjo, prisiplojęs prie stiklo, ar ko nepamatys kamary. Ten buvo tamsu, tik lova bolavo kampe. Ir nieko negirdėti knarkiant, nei alsuojant* (81). Tamsoje geriausiai išryškėja boluojanti (žr. *boluoti* ‘baltuoti’ *LKŽe*) lova po to tyla. Kazys įdėmiai klausosi, kas vyksta kambaryje: *Jis dar labiau prispaudė ausį. Kas ten kalena? Skambtelėjo. Kazys staiga krito ant žemės ir prigulė prie pamato. Kas ten būtu? A! Tenai taksėjo prelado laikrodis* (81). Šiame pavyzdyje pavartoti keli garsiniai veiksmazodžiai – *kalenti* (‘barškinti, tauškinti’ *LKŽe*), *skambtelti* (žr. *skambtelėti* ‘trumpai suskambėti, sužvangėti’ *LKŽe*) ir *taksėti* (‘tikseti (apie laikrodį)’ *LKŽe*). Po to vaizduojama, kaip Kazys išima kambario langą: *jis išėmė stiklą ir iš vidaus atkabino langą, kuris girgžtelėjo ir atsidarė* (81). Tekste gausu girdimųjų detalių – iš šiame sakinyje pavartotas garsinis veiksmazodis *girgždelėti* (‘sugirgždėti’ *LKŽe*). Į šią uždara erdvę pirmiausia patenka Kazys: *Sargybinis nepatenkintas susigūžė ties langu, pro kurį Trumplis įlindo į kambarį* (81), o po to ir Albinas: *Tik štai Albinas suvinguriavo lange ir dairėsi po kambarį* (81). Tekste tiksliai įvardyta, kad tai miegamasis: *Miegamajam buvo tylu* (82). Itin vaizdingai vaizduojama tyla, ramybė – palyginimu *Net pelės miegojo* (82) tarsi norima pasakyti, kad

kambaryje taip tylu, jog net pelių krebždesio negirdėti. Detaliai vaizduojami daiktai, esantys kunigo kambaryje: Kristaus paveikslas (*Ties lova kaboją Kristus. Trumplis paveikslo nelietė* (82)); stalelis ir knyga (*Toliau jis rado stalelį, ant kurio gulėjo knyga* (82)); spintelė su laikrodžiu (*Kampe stovėjo spintelė su laikrodžiu, ant kurio lėkė sparnuota merga* (82)); žvakidės (*Kampe užtikto pora žvakidžių – atrodė sidabrinės* (82) ir dar keletas daiktų – tai lėkštės ir žnyplės riešutams. Prelato kambaryje yra dar vienas baldas – fotelis ('minkštas krėslas su atramomis' *LKŽe*): *Galva bėgtų, bet vaikas kaip prikaltas prie fotelio* (83); *Kas čia pasidarė: jis minkštai sau sėdi, o iš šalių jį taso du policininkai* (86). Vadinasi, ši uždara erdvė vaizduojama iš priekio (kambario langas regimas iš lauko) į gilumą (detaliai nurodant, kas yra kambaryje).

Miegamojo tylą sugriauna veikėjas Albinas: *Albiną paėmė pyktis. Jis stūmė nuo savęs lazda, kuri barkštelėjo ant grindų* (83), čia hiperbolizuojama: *Visi kampai suskambėjo. Rodės, kad sienos sujudo* (83) – akcentuojant, kad lazda nukrito itin garsiai. Veikėjai Albinas ir Kazys nori palikti šią pavojų keliančią erdvę, nes išgirsta ir daugiau garsų: *Viršuj sugirgždėjo. Ar ne duris varstė?* (83); *Jis girdi, kad koridorium artėja žingsniai* (83); *Nakties tamsoj kažkas trinktelia, nusikosti* (83). Iš šių pavyzdžių aiškėja, kad nusikaltėlių objektu pasirinktame name vaikšto žmogus, kuris pabunda nuo trenksmo. Veikėjas Kazys visiškai išsigąsta, kai *jam atrodo, kad ant durų kažkas deda ranką. Jis palieka bičiulį, griebia krepšį ir šoka pro langą* (84). Novelėje apie šį miegamąjį dar kartą sužinome, kai į kleboniją atvyksta policininkai ieškoti nusikaltėlių: *Greit policininkai buvo klebonijoje. Jie su visais gudrumais atidarė duris, pastatė sargybą ir pritykino prie prelado miegamojo* (86). Specifinį judėjimą reiškiantis veiksmažodis *pritykinti* ('tykiai prieiti, prisitarti, priselinti' *LKŽe*) rodo, kad policininkai labai tyliai artėja prie kambario. Iš miegamojo sklinda gana didelis garsas: *Jau iš tolo buvo girdėti, kaip ten knarkia* (86). Tuomet dar kartą pasitelkiant regimąsias detales vaizduojamas kunigo kambarys: *Įėję rado miegantį vyrą, su pilnu buteliu vyno tarp kojų ir tuščiu vidury aslos. Spintelė buvo išplėsta, viskas sujaukta ir išpurvinta* (86). Šiuo atveju aiškėja kontrastas – pirmiausia kambarys vaizduojamas tvarkingas, švarus (*balta lova*), o po to šią erdvę matome netvarkingą (*sujaukta, išpurvinta*), apibendrinamasis įvardis *viskas* nurodo visumą.

Toliau veiksmas vyksta šieno kūgyje (*kūgis* 'didelė šieno, šiaudų ar kt. kupeta, stirta, žagas' *LKŽe*). Šioje vietoje veikėjas Kazys slepiasi nuo žmonių. Erdvė gana ankšta: *Trumplis nusirita prie kūgio, randa vaikų išraustą olą, įlenda, angą užtaršo šieniu ir atsidūsta* (84). Iš pavyzdžio matyti, kad tai ir vaikų žaidimų, slėpimosi vieta. Šią erdvę Kazys tvarko taip, kaip nori: *Kazys angoje pasidaro skylę* (84). Pro skylę į kūgį patenka daugiau šviesos, ir Kazys gali stebėti, kas vyksta lauke: *Jau švinta. Senis goglinėja tarp medžių. Rankoj laiko kastuvą, kuriuo tai vienur, tai kitur bakstelia* (84). Vadinasi, kūgis tarsi slėptuvė, kuri galiausiai išaiškėja: *Kiti policininkai rado olą kūgy ir ištraukė kaip šerną pasišiaušusį Trumplį* (86).

Apibendrinant uždaros novelės erdvės vaizdavimo ypatumus galima pasakyti, kad ji yra gana statiška. Uždara erdvę tekste atsiskleidžia detalus daiktų aprašymas, nurodant, kur daiktai pastatyti, įvairius garsus reiškiančiais veiksmažodžiais kuriama paslaptinga, įtempta atmosfera.

3.3. Novelės „Prelato vynas“ laikas

Novelėje vaizduojama laiko atkarpa neilga – įvykiai, apie kuriuos pasakojamas trunka dvi dienas. Šis laikas novelėje tiksliai neįvardytas, tačiau iš nuoseklaus, cikliško laiko tai galima suprasti. Vaizduojami įvykiai prasideda dieną, veikėjas Kazys eina pro rugių lauką, paukščiai skraido (žr. *aukštai* ‘daug nutolęs nuo žemės į viršų’ LKŽe): *Augštai čireno vyturiai, skraidė kregždės, o žolėje su smuikais dirbo žiogai* (70). Vaizduojama gamta aktyviai veikia, tai rodo veiksmažodžiai *čirenti, skraidyti, dirbti*. Greičiausiai tai pietų laikas, nes kalbama apie miegą: *Žalias sklypelis, kelių sprindžių ilgio, įsiterpęs į rugius, kurie jį saugojo nuo vėjo ir smilių žvilgsnių, mojo į save Trumplį: prieš saulę išsitiesti nuodėmingus sąnarius ir miegoti* (71). Tada veikėjas Kazys atranda miegantį Albiną: *Kniūbsčias ant vejės drybso vyras!* (71). Kazys pamaitina draugą Albiną, vyrai žaidžia su kortomis ir galiausiai užmiega – visa tai vyksta dieną. Po to ateina vakaras: *Buvo jau vėlu. Saulė leidosi už girių* (76). Tai patvirtina ir piemenų darbai, kurie baigiasi vakare: *Piemenys oliuodami gynė gyvulius* (76). Ateina naktis, kuri tekste įvardyta prieveiksmiu *šiąnakt*: *Kas tau sakė, kad dar šiąnakt nesuslušiosiu praloto turtų? A, girdi!* (78). Taip pat kūrinyje minimas tikslus nakties laikas – pusė dviejų: *Miestas miegojo ir bokšto laikrodis neseniai buvo išmušęs pusę dviejų* (79). Tekste vaizduojamas naujos, kitos dienos rytas. Šiam laikui skiriama itin daug dėmesio. Auštantį rytą tekste kelis kartus akcentuoja tikslinamoji dalelytė *jau*: *Sode jau šviesiau* (84); *Jau švinta* (84); *Jau tuoj diena* (80). Jaunasis vikaras taip pat atsikelia *tekanat saulei*, nes nori paklaustyti *rytmetinių ūžesių*. Taigi tekste tiksliai įvardytas rytmetis. Be to, novelėje minima, kaip žmonės rengiasi ryto darbams, pirmiausia girdomas arklys. Po to tekste konkrečiai įvardijamas laikas: *Lauke aušta diena* (84). Tai patvirtina ir garsai: *Netoliese gaidys laido gerklę, žąsys girgsi. Gatve nubilda vienas vežimas, paskui antras, trečias...* (85). Prasideda dienos darbai. Laikas slenka chronologine tvarka – taip, kaip eina realybėje.

Novelėje vaizduojami įvykiai vyksta vienu metų laiku – vasarą. Tekste tai tiksliai įvardyta: *Skubėkim. Vasarą greit švinta* (79). Apie šį metų laiką galima suprasti ir be konkretaus pasakymo tekste, yra tam tikrų nuorodų, užuominų skaitytojui, kurios leidžia suprasti vaizduojamą metų laiką, pavyzdžiui, veikėjai guli, žaidžia ant žolės: *Saulė, nusvirus į vakarus, dar smagiai kaitino juodviem nugaras ir glostė sprandus. Kazys, kortuodamas, vartėsi nuo vieno šono ant kito ir iš visų pusių šildėsi* (76). Veikėjas Kazys (slėpdamasis nuo policininkų) apsikamšo šieniu, o tai irgi nuoroda apie šienapjūtę, kuri būna vasarą: *Pulk į šieną, apsikask! Trumplis nusirita prie kūgio, randa vaikų išraustą olą, įlenda, angą užtaršo šieniu ir atsidūsta* (84). Taigi vasaros laikas nuoseklus ir aiškus.

Tekste yra ir daugiau laiko nuorodų, kurios akcentuojamos įvairių kalbos dalių žodžiais arba žodžių junginiais. Štai keletas pavyzdžių: – *Albinėli, dar tik minutėlę* (83); *Jo bičiulis valandėlę dvejojo, paskui paėmė degtinę, kuri sukliuksejo sykį, dar sykį – ir buvo baigta* (80); *Dvi savaites dirbau ir gavau skambančių* (73). Dar tikslesnį laiką nurodo prielinksninės konstrukcijos ir žodžių junginiai, pavyzdžiui: *Trumplis patrynė rankas visai pamiršęs, kad tas nuotykis buvo prieš du mėnesius ir toli gražu ne taip gudriai baigėsi, nes vyrelis visą parą šuto daboklėj* (73); *O jis taip ir taip – dvasiškas tėvelis važiuoja į brolio laidotuves ir grįšiąs tik už kelių dienų* (74). Novelėje laikas įvardytasrieveiksmiais, prielinksninėmis konstrukcijomis, laiką reiškiančiais daiktavardžiais ir pan.

Novelėje vyrauja praeities ir dabarties laikas. Pasakojimo pagrindinė ašis – praeities laikas. Praeities laiką rodo būtojo kartinio laiko veiksmažodžiai, pavyzdžiui: *avėjo, švysčiojo, žaidė, mirgėjo, išlėkei* ir pan. Esamasis laikas rodo, kad veiksmas vyksta čia ir dabar, štai keletas veiksmažodžių pavyzdžių: *lekiu, éda*. Retsykiais pavartotas ateities laikas: *Duosim prašymą ir gausim amnestiją* (87).

IŠVADOS

1. Iš Antano Vaičiulaičio novelės „Prelato vynas“ išrinkti 150 teksto fragmentai ir išanalizuoti lokacijos – veikėjai, erdvės, laiko aspektu. Išrinkti veikėjų įvardijimai suskirstyti pagal lytį į dvi grupes – vyrų ir moterų. Sudarytos ir išanalizuotos 7 nominacinės eilės vyrų bei 3 nominacinės eilės moterų.

2. Išnagrinėjus pavyzdžius nustatyta, kad veikėjai įvardyti asmenvardžiais (*Kazys, Albinas, Aldona, Stasė*), bendriniais daiktavardžiais (*vyras, sargas, vyrukas, pyplys, miegalius*), rečiau – būdvardžiais (*ilgesnysis, mažesnysis*), asmeniniais (*jis, ji*), parodomaisiais (*tas, anas, šitas*) įvardžiais.

3. Įvairiomis kalbos priemonėmis sukurti du ryškūs, realistiškai pavaizduotų veikėjų (Kazio ir Albino) paveikslai, spalvingi šalutinį vaidmenį atliekančių veikėjų (prelato, vikaro, policininko ir kt.) paveikslai. Išanalizavus kūrinyje rastus pagrindinių veikėjų Kazio ir Albino aprašymus galima pasakyti, kad juose sukurtas ne tik gana detalus veikėjų išorės vaizdas, bet ir išryškėja jų charakterio bruožai: Kazys – optimistas, siekiantis vadovauti, atkaklus, Albinas – linkęs nusileisti, paklusti, ramus, bailus.

4. Išanalizuota novelės atvira (*rugių laukas, pieva, sodas*) ir uždara (*kambarys, smuklė, kalėjimas*) erdvė. Regimosiomis, girdimosiomis ir lytėjimo detalėmis kuriamas kontrastingas šių erdvių vaizdas.

5. A. Vaičiulaičio novelėje „Prelato vynas“ vaizduojami įvykiai chronologiškai trunka dvi dienas, minimas vienas metų laikas – vasara.

6. Išanalizavus kūrinio lokaciją, išryškėjo būdingiausios stiliaus priemonės: palyginimai (*suki, lyg judošius; uodė, lyg šuva; jis sėdi ten, kaip užpjudytas lapinas urve*), įsmeninimai (*miestas miegojo; upelis šnekučiavosi su akmenukais; sodo obelys ir kriaušės rymojo tylios; vėjas prabėgdavo, užmigdavo*), litotė (*žalias sklypelis, kelių sprindžių ilgio*), epitetai (*mažas Kazys Trumplis; raudono veido; nutukęs Kazys Trumplis; jaunasis vikaras*), deminutyvai (*vyrukas, sakalėlis, žvirblelis*), vartojama darybinių (*brolelis, brolytis*), leksinių (*draugas, bičiulis, sėbras*) sinonimų.

ŠALTINIS IR LITERATŪRA

Antanas Vaičiulaitis „Prelato vynas“, *Pasakojimai. Rinktinės novelės*, Venta, 1955, p. 70–87.

1. Alaunienė 2001 – Zita Alaunienė, „Teksto sandara: tipologijos problema“, *Teksto charakteristika*, Šiauliai: VšĮ Šiaulių universiteto leidykla.
2. Alaunienė 2009 – Zita Alaunienė, „Teksto semantinis branduolys, klasifikacija ir struktūra“, *Filologija*, Nr. 14, p. 5–15.
3. Barthes 1977 – Roland Barthes, Essay published in Roland Barthes, *Image, Music, Text*, New York: Hill and Wang.
4. *BHI – Būties harmonijos ilgesys*, Laimutė Tidikytė, Vilnius: Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas, 2006.
5. Bankauskaitė-Sereikienė 2011 – Gabija Bankauskaitė-Sereikienė, „Medžio simbolika Antano Vaičiulaičio novelėse“, *Acta humanitarica universitatis Saulensis*, t. 13, p. 158–171.
6. Biblija, arba Šventas Raštas – / red. Petras Kimbrys, Vilnius: Lietuvos Biblijos draugija, 2000.
7. Blaževičiūtė 2007 – Nijolė Blaževičiūtė, *Vardai: nuo A iki Ž kilmė ir reikšmė*, Vilnius: Algarvė.
8. Butkus 1995 – Alvydas Butkus, *Lietuvių pavardės*, Kaunas: AESTI.
9. *DLKŽe – Dabartinės lietuvių kalbos žodynas* (elektroninio varianto III leidimas), [žiūrėta 2012 09-12]. Prieiga internete: < <http://dz.lki.lt/> >.
10. Daujotytė 2001 – Viktorija Daujotytė, *Literatūros filosofija*, Vilnius: Vilniaus dailės akademijos leidykla.
11. *FŽ – Frazologijos žodynas* / Rengė Irena Ermanytė, Vilnius: Lietuvių kalbos institutas, 2001.
12. Jakaitė 2012 – Dalia Jakaitė, „Krikščioniškos mistikos tradicija Antano Vaičiulaičio novelistikoje“, *Inter-studia humanitatis*, Nr. 13, p. 183–197.
13. Kensminienė 2010 – Aelita Kensminienė „Erdvė lietuvių mįslėse“, *Tautosakos darbai*, t. 40, p. 124–138.
14. Kensminienė 2009 – Aelita Kensminienė, „Laikas lietuvių mįslėse“, *Tautosakos darbai*, t. 38, p. 109–125.
15. Kvedarienė 2005 – Loreta Jakonytė-Kvedarienė, „Žmonės po ledu: veikėjų branduolys Renatos Šerelytės prozoje“, *Darbai ir dienos*, t. 42, p. 93–102.
16. Labutis 2001 – Vitas Labutis, „Dėl tekstų skirstymo ir apibūdinimo“, *Teksto charakteristika*, Šiauliai: Šiaulių universiteto leidykla.

17. *LKE – Lietuvių kalbos enciklopedija*, Vilnius: Mokslo enciklopedijų institutas, 1999.
18. *LLEe – Lietuvių literatūros enciklopedija* (elektroninė versija), [žiūrėta 2013-03-05].
Prieiga internete: < <http://www.lti.lt/lt/enciklopedijos/> >.
19. *LKPŽ – Lietuvių kalbos palyginimų žodynas*, K. B. Vosylytė, Vilnius: Mokslas, 1985.
20. *LKŽe – Lietuvių kalbos žodynas* (elektroninio varianto I leidimas), [žiūrėta 2012 09 16].
Prieiga internete: <<http://www.lkz.lt>>.
21. Macienė 2005 – Jurgita Macienė, *Deminutyvų stilistika*, Šiauliai: VšĮ Šiaulių universiteto leidykla.
22. Nauckūnaitė 2007 – Zita Nauckūnaitė, „Argumentavimas: samprata ir didaktinės perspektyvos“, *Pedagogika*, t. 86, p. 135–141.
23. Nauckūnaitė 2005 – Zita Nauckūnaitė, „Argumentavimas tekstų tipų sistemoje“, *Žmogus ir žodis*, t. 7, Nr. 1, p. 17–21.
24. Nauckūnaitė 2002 – Zita Nauckūnaitė, *Teksto komponavimas: rašymo procesas ir tekstų tipai*, Vilnius: Gimtasis žodis.
25. *PŽ – Psichologijos žodynas* / red. Rimvydas Augis, Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidykla, 1993.
26. Ramonaitė 2000 – Valerija Ramonaitė, *Literatūros mokslo įvado pagrindai*, Šiauliai: K. J. Vasiliausko įmonė.
27. Ramonaitė 2010 – Valerija Ramonaitė, *Rinktiniai raštai*, Šiauliai: VšĮ Šiaulių universiteto leidykla.
28. Rozenbergas 2001 – Janis Rozenbergas, „Tekstų klasifikacijos problema“, *Teksto charakteristika*, Teminis rinkinys, II papildytas leidimas, Šiauliai: VšĮ Šiaulių universiteto leidykla.
29. *Sinonimų žodynas* – Antanas Lyberis, Vilnius: Lietuvių kalbos instituto leidykla, 2002.
30. Sirtautas 2001 – Vytautas Sirtautas, „Iš teksto teorijos klausimai“, R. Petkevičienė, Č. Grenda. *Rinktiniai kalbotyros straipsniai*, Šiauliai: Šiaulių universiteto leidykla, p. 44–57.
31. Sirtautas 2001 – Vytautas Sirtautas, „Lokacija ir tekstas“, R. Petkevičienė, Č. Grenda. *Rinktiniai kalbotyros straipsniai*, Šiauliai: Šiaulių universiteto leidykla, p. 57–63.
32. Šukytė 2009 – Giedrė Šukytė, „Kai kurie arklių įvardijimai lietuvių tautosakoje“, *Acta humanitarica universitatis Saulensis*, t. 8, p. 44–52.
33. Vaskelienė 2012 – Jolanta Vaskelienė, „Antano Vaičiulaičio novelės „Vidudienis kaimo smuklėj“ lokacija“, *Acta humanitarica universitatis Saulensis*, t. 15, p. 95–105.
34. Vaskelienė 2011 – Jolanta Vaskelienė, „Medis ir miškas Mariaus Katiliškio novelėje „Miškai“, *Acta humanitarica universitatis Saulensis*, t. 13, p. 456–471.
35. Vaskelienė 2007 – Jolanta Vaskelienė, *Trumpas teksto lingvistikos žinynas*, Šiauliai: VšĮ Šiaulių universiteto leidykla.

36. Zaborskaitė 1982 – Vanda Zaborskaitė, *Literatūros mokslo įvadas*, Vilnius: Mokslas.
37. Žukas 2001 – Saulius Žukas, *Literatūros teorija, atidus skaitymas*, Vilnius: Baltos lankos.
38. Župerka 2012 – Kazimieras Župerka, *Stilistika*, Šiauliai: Šiaulių universitetas.
39. Župerka 2001 – Kazimieras Župerka, „Meninis stilius ar meniniai stiliai?“, *Teksto charakteristika*, Teminis rinkinys, II papildytas leidimas, p. 19–21.
40. Николина 2003 – Наталия Николина, *Филологический анализ текста*, Москва: Академия.

SANTRAUKA

Pagrindiniai žodžiai: *lokacija, veikėjas, laikas, erdvė*.

Bakalauro darbe analizuojama Antano Vaičiulaičio novelėje „Prelato vynos“ lokacija: veikėjai, laikas, erdvė. Iš kūrinio išrinkti 150 teksto fragmentai išanalizuoti taikant aprašomąjį, analizės, interpretavimo, skaičiavimo metodus. Išrinkti veikėjų įvardijimai suskirstyti į dvi grupes – vyrų ir moterų. Sudarytos ir išanalizuotos 7 nominacinės eilės vyrų bei 3 nominacinės eilės moterų. Išnagrinėjus pavyzdžius nustatyta, kad veikėjai įvardyti asmenvardžiais (*Kazys, Albinas, Aldona, Stasė*), bendriniais daiktavardžiais (*vyras, sargas, vyrukas, pyplys, miegalius*), rečiau – būdvardžiais (*ilgesnysis, mažesnysis*), asmeniniais (*jis, ji*), parodomaisiais (*tas, anas, šitas*) įvardžiais. Įvairiomis kalbos priemonėmis sukurti du ryškūs, realistiškai pavaizduotų veikėjų (Kazio ir Albino) paveikslai, spalvingi šalutinį vaidmenį atliekančių veikėjų (prelato, vikaro, policininko ir kt.) paveikslai. Išanalizavus kūrinyje rastus pagrindinių veikėjų Kazio ir Albino aprašymus galima pasakyti, kad juose sukurtas ne tik gana detalus veikėjų išorės vaizdas, bet ir išryškėja jų charakterio bruožai: Kazys – optimistas, siekiantis vadovauti, atkaklus, Albinas – linkęs nusileisti, paklusti, ramus, bailus. A. Vaičiulaičio novelėje „Prelato vynos“ vaizduojami įvykiai chronologiškai trunka dvi dienas, minimas vienas metų laikas – vasara. Išanalizuota novelės atvira (rugių laukas, pieva, sodas) ir uždara (kambarys, smuklė, kalėjimas) erdvė. Regimosiomis, girdimosiomis ir lytėjimo detalėmis kuriamas kontrastingas šių erdvių vaizdas.

SUMMARY

Key words: *location, character, time, space.*

In Bachelor's thesis the author analyzes the location of the short story "Prelato vynas" by Antanas Vaičiulaitis: the characters, time and space. There were 150 fragments of text selected from the story and analyzed using descriptive, analytical, interpretative and calculating methods. The designators of characters were selected and divided into two groups: masculine and feminine. There were 7 nominal rows of masculine and 3 nominal rows of feminine designators composed and analyzed. After having analyzed the examples it was revealed that the characters were designated by personal names (*Kazys, Albinas, Aldona, Stasė*), nouns (*man, watcher, bloke, shrimp, sleeper*) and less frequently by adjectives (*the taller one, the smaller one*), personal pronouns (*he, she*) and demonstrative pronouns (*this, that*). Using various means of language there were two vivid, realistic pictures of characters (Kazys and Albinas) created as well as colourful pictures of secondary ones (prelate, vicar, policeman and others). The analysis of the descriptions of the main characters Kazys and Albinas found in the story shows that not only rather detailed picture of external appearance is given, but also their personal traits are revealed: Kazys is an optimist, striving to command, persistent, while Albinas is ready to succumb, obedient, calm and timid. The events depicted in the short story "Prelato vynas" by Antanas Vaičiulaitis last two days in a chronological order; the only season mentioned is summer. The spaces of the short story are open (rye field, meadow, garden) and close (room, inn, prison). Visual, auditory and kinaesthetic details are used to create a contrastive image of these spaces.

PRIEDAS

1. *Mažas, nutukęs ir raudono veido, Kazys Trumplis ėjo pro rugių lauką ir švysčiojo lazda (70).*
2. *Jo kojos buvo striukos (70).*
3. *Jis avėjo kelnes, apačioj apvalias, lyg lankas (70).*
4. *Prie jo sviro javų varpos ir glostė jo šonus (70).*
5. *Aukštai čireno vyturiai, skraidė kregždės, o žolėje su savo smuikais dirbo žiogai, susėdę po gėlėmis ar užlipę ant stiebų (70).*
6. *Jis buvo susikirtęs su visais Viešpaties įsakymais: jis keikėsi ir prisiekinėjo šventaisiais, kapojo malkas sekmadieniais, neskyrė savo ir svetimo daikto, ir geidė artimo moteries, ir dar kaip geidė! (70).*
7. *– Namo? Ten tik tarakonai knibžda! (71).*
8. *Žalias sklypelis, kelių sprindžių ilgio, įsiterpęs į rugius, kurie jį saugojo nuo vėjo ir smilių žvilgsnių, mojo į save Trumplį: prieš saulę išsitiesti nuodėmingus sąnarius ir miegoti (71).*
9. *Širdo Kazys ant miegaliaus ir lazda jam stuktelėjo į pašonę (71).*
10. *– Albinas! Kokia ragana čia tave atjojo? Anas atsisėdo ir taip susirietė, lyg jam kas būtų vidurius sugnybęs, ir įniko trintis nosį (71).*
11. *Ją zulino taip ilgai, kad Kazys išėjo iš kantrybės./ – Ar niežai ėda? – jis tarė./ Antrasis tik dabar pažiūrėjo į viršų (71).*
12. *Jo akys išsipūtė ir plėtėsi vis labyn, lyg ims aure ir ant kaktos iššoks. Išbalęs jo veidas nutyso (71).*
13. *– Nušašęs parše! – sušvirkštė jisai (71).*
14. *– Albinėli, nepyk! (71).*
15. *Ko griozdeis taip ilgai krautuvėj! – Ar tai man dykam bėgti? – lėtai skųsdamasis, kalbėjo Albinas (71).*
16. *Palikai mane pražūčiai. – O kam tu nenešei savo kailio! – Kvaily! Kur tada auksas, sidabras? Tau stinga supratimo – štai ką pasakysiu./ – Nesibark, vaikinuk... Seniai tave paleido? (72).*
17. *Tada velkuosi pas Aldoną, žinai, kur su manim rengėsi tuoktis. Žiūriu – gonkose ji krioši, lyg kokia karalienė (72).*
18. *Greta vyras. Ant keliu vaikas, kaip kokis kukulis išsipūtęs (72).*
19. *Jai nebuvo liūdna, kai aš kalėjime kirmijau! (72).*
20. *Nusispjovęs atsitrenkiau čia ir guliu nevalgęs, negėręs, visų pamirštas, be pastogės. Koks gyvenimas! (72).*

21. *Dėl vienos mergos neverta kanopas nukratyti (72).*
22. *Jai nebuvo liūdna, kai aš kalėjime kirmijau! (72).*
23. *Žiūrės merga į pliką! (72).*
24. *Ir prieš Albino akis švystelėjo dešra. Jis nurijo seilę ir linksmiau sušuko (72).*
25. *Albinas smulkiai supjaustė maistą ir pamaži gromuliavo kiekvieną gabalėlį, lyg pasiryžęs iščiulpti visą gardumą – ligi paskutinio lašo (72).*
26. *Jo žandai čia labia dubo, čia guzais pūtėsi (72).*
27. *Kartais jis, pasimerkęs, gėrėjosi, paskui rijo ir kraipė kaklą, lyg antis, kuri bando apžioti didelį kriaukšlį (73).*
28. *Dvi savaites dirbau ir gavau skambančių (73).*
29. *Ir tariau sau: nebūsi toks galvijas ir neprasliūkinsi pro smuklę (73).*
30. *Rinkoj patiko man ši skrybėlė – daviau už ją sidabrinį pinigą (73).*
31. *Tik po to įlindau pas Šmuklį lyžtelti kokio lašo (73).*
32. *Pas žydą pilna draugų! Ten valgėm, gėrėm, užėm... ir liko man tik pora grašių (73).*
33. *Taigi, man tas begėdis plepa, lyg sena boba, ir ima už apykaklės. Į kalėjimą – šovė man galvon. (73).*
34. *Šmurkštelėjau į šalį ir palikau jo saujoj apsiaustą (jis buvo dar naujas). Nudūmiau iš pat jo panosės! (73).*
35. *Kai išėjau į gatvę, mane tik capt policininkas – duok pasą! (73).*
36. *Trumplis pasitrynė rankas, visai pamiršęs, kad tas nuotykis buvo prieš du mėnesius ir toli gražu ne taip gudriai baigėsi, nes vyrelis visą parą šuto daboklėj (73).*
37. *– Vaje! Tu tikras.../ – Kas tikras?/ – Tikras...tikras... na.../ – Ką čia vapsi... (73).*
38. *Šveičiu patvorių tie klebonija. Ogi širmiiai įkinkyti, tik trypia, tik mataškuoja uodegas ir kramto žąslus. Ir sakau vežikui: „Kur dardėsi, brolau?“ O jis man taip ir tair taip – dvasiškas tėvelis važiuoja į brolio laidotuves ir grįšiąs tik už kelių dienų (74).*
39. *– Turi papiroso? (74).*
40. *– Ar aš pulko vadas, ar apskrities viršininkas, kad papirosą rūkyčiau! (74).*
41. *– Papsėk sau sveikas tą samtį (74).*
42. *– Nebijok! Brolyti, auksas traukia žvaigždes nuo dangaus (75).*
43. *– Aš tau sakau: ten pilna aukso. Su juo, sakalėli, nueini į krautuvę ir komanduoji žydą: tu, parake, duok man šitas, va, kelnes, aną skrybėlę (75).*
44. *O pralotas, žmogau, turi Dievo gėrybės (75).*
45. *Saulė nusvirus į vakarus, dar smagiai kaitino juodviem nugaras ir glostė sprandus. Kazys, kortuodamas, vartėsi nuo vieno šono ant kito ir iš visų pusių šildėsi (76).*

46. *Albinas kantriai tįsojo, tik kai musės įšėldavo ant pakaušio, jis ranka pliaukštelėdavo sau per galvą (76).*
47. *Žaidė jis labai atidžiai, beveik skausmingai susiraukęs ir liežuvio galiuką iškišęs lūpų kampe (76).*
48. *Tarpais jis iš lėto pakeldavo koją, pasiūbuodavo ir vėl nuleisdavo (76).*
49. *Saulė ant strėnų, minkšta žolė po krūtine, zirziančios vapsvos, smilgas sūpuojąs vėjelis, ir net sukčius Kazys – štai kas jo dvasią glamonėjo ir nešė ją tuštumon ir užmarštin (76).*
50. *Ėmė švelnus mieguistumas. Snaudulys vis dažniau zyzė aplink akis... (76).*
51. *Su tavim vis tiek nelaimėsiu – suki, lyg juodošius (76).*
52. *Ant galvos užsimetė švarką ir netrukus ėmė knarkti (76).*
53. *Kazys pažiūrėjo į kiaurus vaikno batus, į pabrizgusias kelnes ir pats išsitiesė (76).*
54. *Pirmas nubudo Trumplis (76).*
55. *Buvo jau vėlu. Saulė leidosi už girių (76).*
56. *Piemenys oliuodami ginė gyvulius (76).*
57. *Jis matė kaip dideliais šuoliais, per balas ir medžius, artinosi naktis be pastogės (77).*
58. *Valandėlę jis mąstė, gremždamas žandą (77).*
59. *– Kur man dingti reiks? Reiks eiti pas Stasės tėvus. Su ja mudu sudraugavom seniau (77).*
60. *Ar Stasei reikia suplyšusių tavo autų? (77).*
61. *Jei pas ją nutūpčiotum su žvilgančiais batais, su auksiniu žiedu ant piršto, tai ji tau būtų kaip cukrus (77).*
62. *Jei sėdėsi ir bijosi krustelti, kaip šventasis altoriuj, tai lobiai nebyrės į sterblę (77).*
63. *Jo bičiulis gerdamas pamažėle judino gerklę (77).*
64. *Išblyškę jo skruostai rausvėjo. Gėrė jis, lyg didelę palaimą jausdamas – lėtai, nekrutėdamas, prisimerkęs (77).*
65. *Ir nusilesei, žvirbleli, ir nusilesei! Rytoj bėk pas prolatą išpažinties, kad nusilakei (78).*
66. *Kas tau sakė, kad dar šiąnakt nesuslušiosiu praloto turtų? A, girdi! (78).*
67. *Abi jos aplink mane tūpčios, kojas laižys, gyvatės. A! (78).*
68. *Aplink kleboniją augo platus sodas (79).*
69. *Jo patvoriu šliaužė du žmonės (79).*
70. *Mažesnysis slinko pirmas (79).*
71. *Ilgesnysis rėpliojo paskui ir nuolat griuvinėjo ant akmenų ir ant griovelių, iškastų vandeniui nutekėti (79).*
72. *Miestas miegojo ir bokšto laikrodis neseniai buvo išmušęs pusę dviejų (79).*
73. *Gale sodo upelis šnekučiavosi su akmenukais, ir tuksėjo garinis malūnas (79).*

74. *Tvenkinys, tarp medžių, riktelėjo nubusantis. Ir vėl buvo ramu (79).*
75. *Vasarą greit švinta (79).*
76. *Priešais baltavo klebonija. Sodo obelys ir kriaušės rymojo tylios, susnūdusios. Tarpais pro jas prabėgdavo vėjas. Jis sušiurendavo tvenkinio nendrėse, sušvokšdavo jovaruose ir užmigdavo qžuolų lapuose (79).*
77. *Jau tuoj diena (80).*
78. *Jo bičiulis valandėlę dvejojo, paskui paėmė degtinę, kuri sukliuksėjo sykį, dar sykį – ir buvo baigta (80).*
79. *Netrukus jie buvo daržely, tarp gėlių, prie pat klebonijos. Laikėsi jie arčiau rožių krūmų (80).*
80. *Po rankomis jautė žvirgždą ir akmenukus, kuriais buvo nubarstyti takai (80).*
81. *Kazys parietė nosį ir uodė, lyg šuva (80).*
82. *Bažnyčios bokštas nuspinde – debesyse buvo plyšys, į kurį skubėjo mėnulis (80).*
83. *Abu draugai pasislėpė už akacijos, kerojusios prieš prelado langus (80).*
84. *Vyruko gyslose dabar siautė narsa, galva siūbuote siūbavo (80).*
85. *Jisai pasistiebė ir žiūrėjo, prisiplojęs prie stiklo, ar ko nematys kambary (81).*
86. *Ten buvo tamsu, tik lova bolavo kampe. Ir nieko negirdėjai knarkiant, nei alsuojant (81).*
87. *Jis dar labiau prispaudė ausį. Kas ten kalena? Skambtelėjo. Kazys staiga krito ant žemės ir pigulė prie žemės pamato. Kas ten būtų? A! Tenai taksėjo prelado laikrodžio (81).*
88. *Visi namai ramiai miegojo ir sapnavo (81).*
89. *Sargybinis nepatenkintas susigūžė ties langu, pro kurį Trumplis įlindo į kambarį (81).*
90. *Jo koja įsipainiojo į kažkokius mezginius. Juos perplėšęs, jis atsistojo ant grindų (81).*
91. *– Jei sykį atvėžliojai, tai stok pas duris ir klausyk, ar ko neišgirsi. Ką pamatęs, rėžk per snukį šita geležine lazda, kad jam daugiau neberekėtų barščių srėbti (81).*
92. *Miegamajame buvo tylu. Net pelės miegojo (82).*
93. *Ties lova kabojo Kristus (82).*
94. *Toliau jis rado stalėlį, ant kurio gulėjo knyga – maža nauda iš jos. Kampe stovėjo spintelė su laikrodžiu, ant kurio lėkė sparnuota merga (82).*
95. *Kampe užtiko pora žvakidžių – atrodė sidabrinės. Daugiau nieko gero čia nebuvo: keletas paprastų laikraščių, žnyplės riešutams... (82).*
96. *Jis atplėšė stalčių ir prisilytėjo prie išsklaidytų lapų, prie kelių knygelių ir kampe... Kas ten? Du švelnūs ryšulėliai. Vieną jų Kazys, bičiulio nepastebėtas, įsileido už ančio, antrą parodė Albinui – būta pinigų, juosteles surištų (82).*

97. *Trumplis antrą gniužulą perskyrė pusiau, dalį pats pasiėmė, dalį atidavė savo sargui, kuris džiaugėsi grobiu ir būtų sprukęs jau pro langą, bet nediršo palikti Trumplio* (82).
98. – *O kaip su stalčium? – sušvagždėjo sau Trumplis. – Rasi, pralotėlis čia bus savo šimtines bekraująs* (82).
99. – *Albinėli, dar tik minutėlę* (83).
100. *Albina paėmė pyktis. Jis stūmė nuo savęs lazda, kuri barkštelėjo ant grindų* (83).
101. *Visi kampai suskambėjo. Rodės, kad sienos sujudo* (83).
102. *Viršuj sugirgždėjo. Ar ne duris varstė?* (83).
103. *Kazys jį tempia už rankovės, duoda niuksą į sprandą, tyliai keikiasi ir mėgina jį už pažastų pakylėti, bet vyrukas sprūsta žemyn. Pasiutęs vynas!* (83).
104. *Galva bėgtų, bet vaikiną kaip prikaltas prie fotelio* (83).
105. *Jis girdi, kaip koridorium artėja žingsniai* (83).
106. *Nakties tamsoj kažkas trinktelia, nusikosti* (83).
107. *Jam atrodo, kad ant durų kažkas deda ranką. Jis palieka bičiulį, griebia krepšį ir šoka pro langą* (84).
108. *Sode jau šviesiau* (84).
109. *Saulė dar ne tuoj tekės* (84).
110. *Jau švinta* (84).
111. *O kas čia? Gale sodo nusikosti žmogus* (84).
112. *Gale sodo nusikosti žmogus. Taip tikrai. Jis artėja* (84).
113. *Pulk į sieną, apsikask! Trumplis nusirita prie kūgio, randa vaikų išraustą olą, įlenda, angą užtaršo šienu ir atsidūsta* (84).
114. *Tas šunsnukis vis ten krenkščia* (84).
115. *Jis sėdi ten, kaip užpjdytas lapinas urve, ir šluostosi prakaitą* (84).
116. *Apčiupinėja daiktus. Viskas yra. Auksinis laikrodis kišeniuje, žvakidės ir sparnuota merga krepšy, pinigai už ančio* (84).
117. *O tas žmogus iš sodo – kad jį kur žemė prarytų!* (84).
118. *Tas šunsnukis vis ten krenkščia* (84).
119. *Kazys angoj pasidaro skylę* (84).
120. *Jau švinta* (84).
121. *Senis goglinėja tarp medžių. Rankoj laiko kastuvą, kuriuo tai vienur tai kitur bakstelia* (84).
122. *Lauke aušta diena* (84).
123. *Netoliese gaidys laido gerklę, žąsųs girgisi. Gatve nubilda vienas vežimas, paskui antras, trečias...* (85).

124. *Galvoj saulėta. Sode jau negirdėti senio su kastuvu. Svirtis negirgžda, vežimai nebilda, žąsys negagena. O linksma!* (85).
125. *Jaunasis vikaras atsikėlė tekant saulei. <...> Prie upės suokė lakštingala. Medžiai ramiai lingavo ir ošė. Gėlės kvėpėjo, ir po jas dūzgė spiečiai bičių. Štai viena prilekia prie balzamino žiedo, įlenda į jį visa, kaip į kokią krepšį. Pasunkėjusi šakutė linksta, rasos lašas neišsisklaido ir captelia žemyn* (85).
126. *Jis turėjo muzikalią sielą ir norėjo pasiklausyti rytmetinių užesių* (85).
127. *Jo dvasia gaudė garsus, šlamesius ir pati ėmė niūniuoti* (85).
128. *Išgirdęs tą rykavimą, vikaras dirstelėjo į kleboniją, pamatė išpjautą tinklą prelato lange ir pasikėlęs sutaną, puolė į kambarį prie telefono* (86).
129. *Greit policininkai buvo klebonijoje* (86).
130. *Jie su visais gudrumais atidarė duris, pastatė sargybą ir pritykino prie prelato miegamojo* (86).
131. *Jau iš tolo buvo girdėti, kaip ten knarkia* (86).
132. *Įėję rado miegantį vyruką, su pilnu buteliu vyno tarp kojų ir tuščiu vidury aslos. Spintelė buvo išplėšta, viskas sujaukta ir supurvinta* (86).
133. – *Kelkis, – vienas iš jų truktelėjo už apykaklės Albiną. / – Stasę, nesikabink, – suniurnėjo miegalius* (86).
134. *Bet Stasės būta velnioniškos mergos: ji taip jam demštelėjo į pašoną, kad jis bematant atsimerkė* (86).
135. *Kas čia pasidarė: jis minkštai sau sėdi, o iš šalių jį tąso du policininkai* (86).
136. *Kiti policininkai rado olą kūgy ir ištraukė kaip šerną pasišiaušusį trumplį* (86).
137. – *Sakiau, kad mes dar pasimatysim, – prašneko jis į policininką. Bet leiskit man skrybėlę susiieškoti – oloj liko* (87).
138. *Jis įlindo į šieną, ten užtuko kiek ilgiau, negu priderėjo, ir vėl pasirodė* (87).
139. *Ant jo galvos švietė povo plunksna* (87).
140. *Gal tas pašaras išstovės, kol mane paleis; gal vaikai negrįš į olą. Tada mano krepšys...* (87).
141. *Ana, šitie šėtonai viską apuostė, rado sidabrines žvakides ir laikrodį su plasnojančia merga!* (87).
142. *Iš klebonijos atvedė Albiną ir netrukus abu darugai žengė viduriu gatvės* (87).
143. *Trumpelis ėjo galvą iškėlęs lyg generolas į mūšį. Jo sėbras buvo visai sparnus nuleidęs* (87).
144. *Jis tik atstatė krūtinę ir atlasus, taukšėjo per akmenis, nė kiek neišsiduodamas, beveik patenkintas, lyg į kokią viešnagę skubėtų* (87).

145. *Duosim prašymą ir gausim amnestiją (87).*